

Akademie múzických umění v Praze

Hudební a taneční fakulta

Hudební umění

Klarinet

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Klarinet v české filmové hudbě

Zlata Vohryzková

Vedoucí práce: prof. Vlastimil Mareš

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, duben 2023

The Academy of Performing Arts in Prague

Music and Dance Faculty

Art of Music

Clarinet

MASTER'S THESIS

Clarinet in Czech Film Music

Zlata Vohryzková

Thesis supervisor: prof. Vlastimil Mareš

Awarded academic title: MgA.

Prague, April 2023

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci s názvem

Klarinet v české filmové hudbě

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím pouze uvedené literatury a pramenů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna v souladu se zákonem a vnitřními předpisy AMU.

Praha, dne

.....

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé diplomové práce prof. Vlastimilovi Marešovi nejen za vedení práce ale také za poskytnuté informace o Filmovém symfonickém orchestru a doporučení filmů ke zpracování. Velké díky patří také prof. Jiřímu Hlaváčovi za vhled do historie filmové hudby a poskytnuté kontakty, doc. Mgr. Štěpánovi Koutníkovi a doc. MgA. Irvinovi Venyšovi, Ph.D za pomoc s finálními úpravami a v neposlední řadě patří mé obrovské poděkování panu Antonínu Polívkovi za poskytnutí rozhovoru, materiálů a fotografií. Rovněž děkuji jeho synovi Pavlovi Polívkovi za zprostředkování setkání s Antonínem Polívkou a doplnění informací o české filmové hudbě.

Abstrakt

V první části této diplomové práce se zabývám použitím klarinetu v průřezu historie české filmové hudby. Cílem první části práce je najít funkci a využití klarinetu od dob němého filmu přes předválečné období až k poválečnému období českého filmu, kdy byli na výsluní skladatelé Jiří Srnka, Zdeněk Liška a Jiří Šust. Zvláštní kapitolu věnuji klarinetistům Karlovi Krautgartnerovi a Ferdinandu Havlíkovi, kteří se se svými orchestry rovněž podíleli na tvorbě filmové hudby. Druhá část práce je věnována orchestru FISYO, jeho historii a klarinetistům, kteří v něm působili. Tato druhá část obsahuje rozhovor s klarinetistou Antonínem Polívkou o jeho působení ve FISYO a fungování klarinetové skupiny.

The first part of my Master's Thesis is focused on clarinet in history of Czech film music. The goal is to find a function of clarinet in the history of Czech film music from the times of silent movies until the era of works of film music composers Jiří Srnka, Zdeněk Liška, and Jiří Šust. It also includes a chapter about famous clarinet players Karel Krautgartner and Ferdinand Havlík and their orchestras. The second part of my thesis is focused on the FISYO orchestra, its history and clarinet players who were employed in the orchestra. It also contains an interview with clarinetist Antonín Polívka about his work in FISYO and the clarinet group of the orchestra.

Obsah

Úvod	1
1 Historie české filmové hudby	2
1.1 Němý film, počátky filmové hudby	2
1.2 Zvukový film, česká filmová hudba do roku 1945.....	5
1.2.1 Tonka Šibenice.....	7
1.3 Jaroslav Ježek a filmy V+W	9
1.4 Česká filmová hudba od roku 1945.....	11
1.4.1 Jiří Srnka	11
1.4.2 Zdeněk Liška	14
1.4.3 Jiří Šust	17
1.5 Klarinetisté a jejich orchestry	19
1.5.1 Karel Krautgartner.....	19
1.5.2 Ferdinand Havlík	21
1.5.3 Kdyby tisíc klarinetů.....	22
2 Filmový symfonický orchestr	23
2.1 Historie	23
2.2 Dirigenti Filmového symfonického orchestru.....	27
2.2.1 František Belfín.....	27
2.2.2 Štěpán Koníček	28
2.2.3 Mario Klemens	29
2.3 Klarinetisté působící ve Filmovém symfonickém orchestru	31
2.3.1 Karel Kos.....	31
2.3.2 Štěpán Koutník	32
2.3.3 Miroslav Krýsl	32
2.3.4 Vlastimil Mareš	33
2.3.5 Antonín Polívka	33
2.3.6 Čestmír Preclík	34
2.3.7 Jiří Štengl	35

2.4	Rozhovor – Antonín Polívka	36
	Závěr	39
	Seznam použitých zdrojů	40

Seznam příloh

- Příloha 1 – Životopis Antonína Polívky

Seznam použitého označování a zkratek

- Zkratka 1 – FISYO – Filmový symfonický orchestr
- Zkratka 2 – FOK – Orchester Film, opera, koncert (dnešní Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK)

Úvod

Téma své diplomové práce, klarinet v české filmové hudbě, jsem si vybrala jako navazující téma na svou bakalářskou práci „Klarinet ve filmové hudbě se zaměřením na hollywoodskou tvorbu a Johna Williamse“. V původním konceptu mé bakalářské práce byla i kapitola o české filmové hudbě, nicméně obsáhlost tématu přesahovala možnost celistvě pojmout světovou i českou filmovou hudbu v rámci rozsahu bakalářské práce. S radostí jsem se tedy pustila do tohoto tématu ve své práci diplomové.

Jistotou, která v mé představě práce o klarinetu v české filmové hudbě nemohla chybět, byl Filmový symfonický orchestr (FISYO), který od roku 1943 nahrál drtivou většinu hudby k českým filmům. Jelikož neexistuje mnoho materiálů k hráčskému obsazení orchestru, nezbývalo mnoho jiných možností než oslovit klarinetisty, kteří v orchestru skutečně nahrávali. Naštěstí dva z těchto klarinetistů jsou dnešní pedagogové HAMU prof. Vlastimil Mareš a doc. Mgr. Štěpán Koutník, kteří ve FISYO účinkovali několik let. Ze starší generace klarinetistů, kteří působili ve FISYO od šedesátých let, se mi podařilo kontaktovat pana Antonína Polívku, který nahrával filmové melodie ve Filmovém symfonickém orchestru více než dvacet let. Ve své druhé části diplomové práce se tedy zaměřuji na historii, osobnosti a fungování Filmového symfonického orchestru. Poslední podkapitola je věnována rozhovoru s Antonínem Polívkou.

Otázkou bylo, jak přistoupit k první části práce, která by nastínila vývoj a použití klarinetu v české filmové hudbě. Protože jsou mé koncertní zkušenosti s českou filmovou hudbou o poznání chudší než s hudbou hollywoodskou, rozhodla jsem se spíše jít po časové linii historie české filmové hudby a následně vyhledávat filmy, ve kterých má klarinet významnější funkci. V práci je tedy stručně zpracována historie české filmové hudby s přihlédnutím na použití klarinetu od počátků filmové hudby, tedy němeého filmu, po dobu působení klarinetistů Karla Krautgartnera a Ferdinanda Havlíka, kteří se se svými orchestry podíleli na tvorbě řady filmů. Tato část mé práce tedy nemá sloužit jako vyčerpávající přehled všech důležitých klarinetových momentů v české kinematografii, jde spíše o výběr mně známých nebo doporučených filmů zasazených do historie české filmové hudby. Pro konkrétní ukázky klarinetu ve filmu jsem si vybrala snímky, na kterých se podíleli skladatelé Jiří Srnka, Zdeněk Liška a Jiří Šust. Pro tuto první část práce je hlavním zdrojem kniha Antonína Matznera a Jiřího Pilky s názvem Česká filmová hudba.

1 Historie české filmové hudby

1.1 Němý film, počátky filmové hudby

Chceme-li se zabývat dějinami filmové hudby, máme ve srovnání s ostatními uměleckými obory relativně krátký časový úsek, který můžeme zkoumat. Ve světě se tradičně jako počátky filmové hudby uvádí 90. léta 19. století, konkrétně rok 1892, kdy Émil Ryanaud stvořil animované filmy, tzv. „Světelné pantomimy“. Jako hudební kulisu k těmto animovaným filmům použil Ryanaud klavírní doprovod. V českém prostředí je tato počáteční filmově-hudební etapa, ostatně podobně jako ve světě, mnohdy obtížně dohledatelná. Zvuková složka, partitury a často ani samotné filmy se nedochovaly. Nicméně, ve světě jako první film s originální filmovou hudbou je uznáván snímek *Zavraždění vévody de Guise*, pro který si tvůrci vyžádali hudbu od samotného Camilla Saint-Saënsa, který už v té době byl uznávaným skladatelem.¹ Víme, že i v českém prostředí si tehdejší filmoví producenti vyžádali hudební doprovod slavných českých skladatelů. Jako příklad si uvedme nedochovaný dokumentární film *Cesta kolem republiky*², pro který složil hudbu sám Bohuslav Martinů. Velmi významný byl pro počátky českého filmu snímek *Svatý Václav* z přelomu let 1929-1930, jehož hudební stránku obstarali Oskar Nedbal a Jaroslav Křička.³

V začátcích němých filmů byly pro účely živého filmového doprovodu vydávány sborníky, které sloužily nejčastěji hráčům na klávesové nástroje nebo houslistům, objevovaly se ale i větší soubory čítající od dvou hráčů až po komorní orchestry. Jednotlivé biografy si tedy mohly podle svých finančních nebo třeba prostorových možností hudební složku přizpůsobit svým potřebám. Mnoho z těchto sborníků obsahovalo známé skladby klasického repertoáru, jejich úryvky nebo suity, které měly v divákovi evokovat a dokreslit situaci na plátně. V různých publikacích se setkáme s poznámkou, že hudba k filmu byla potřebná zejména kvůli zamaskování hlasitého rušivého zvuku promítačky. Hudební teoretik Antonín Matzner s dalšími osobnostmi v zády ale zdůrazňuje psychologickou potřebu hudebního doprovodu jako nedělitelnou součást sledování obrazu na plátně a podtrhuje tím význam filmové hudby.⁴

V roce 1909 měla Praha šest stálých kin a nadále pokračovala i tradice putovních biografů. O rok později se počet navýšil na osmnáct kin a intenzivně rostl až do roku 1914, kdy růst pozastavil začátek první světové války. Na počátku dvacátých let bylo v republice 450 biografů, které pořádaly zhruba 180 000 představení ročně. Je nutné podotknout, že právě díky filmu nesmírně vzrostl počet posluchačů živě prováděné hudby, kteří by jinak na běžné koncerty

¹ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 29

² režie J. A. Palouš, 1922

³ „Svatý Václav“ je jediný film, pro který složil Oskar Nedbal složil hudbu.

⁴ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9, str. 28

klasické hudby nepřišli. A také pro hudebníky byly biografy příjemným způsobem, jak si finančně přilepšit vzhledem k nízkým platům. Pro zajímavost si můžeme uvést, že průměrný plat člena České filharmonie byl 90-120 korun měsíčně, významnější hráči na dechové nástroje si v salónním provozu mohli vydělat kolem 100 korun měsíčně, hráč opery Národního divadla si vydělal 3-4,16 korun za den. Statistika uvádí, že k užití tříčlenné rodiny bylo denní minimum 5,54 korun.⁵ Z tohoto popudu vzniklo v roce 1919 Odborové sdružení hudebníků československých, které mělo na počátku 7400 členů, v roce 1934 bylo členů už 21249.

Co se týká nástrojového obsazení, teprve na sklonu války a prvních let ČSR se začalo v kinech standardizovat tzv. „berlínské obsazení“ – flétna, klarinet, trubka, trombon, smyčcové kvinteto s kontrabasem, klavír, harmonium a bicí nástroje.⁶ Největší orchestr v Praze v biografu Lucerna míval až 35 muzikantů (od roku 1922 ho vedl Janáčkův žák a klavírní improvizátor Josef Charvát).⁷ Potřebám hudby v biografech vyšly vstříc některá hudební nakladatelství, k prvním z nich patřila pražská nakladatelství Aloise Neuberta a Aloise Altrichtera. Nakladatelský podnik Odborového sdružení hudebníků vydalo edici ČSR Edition ČH (= česká hudba), od roku 1926 se tímto směrem orientovala i značná část produkce Edition Continental Bohuslava Leopolda. Altrichterova edice Filmtón z počátku druhé poloviny 20. let byla zpravidla instrumentovaná pro desetičlenné obsazení, v němž základní salónní trio či kvarteto doplňovaly hlasy flétny, klarinetu, trubky, trombonu a harmonia tak, aby mohl být jakýkoli z nástrojů případně vynechán. Mnohdy už byly noty vydávány téměř v obsazení komorního symfonického orchestru. Košťálův pochod „Elektafilm“ komponovaný na objednávku Julia Schmitta vyšel v aranžmá pro klavír (řídící hlas), dechové kvinteto se dvěma klarineti, čtyři lesní rohy, dvě trubky, tři trombony, smyčcové kvinteto a bicí nástroje.⁸

V českém prostředí se jako první filmy uvádějí krátké dokumentární snímky Jana Kříženeckého z roku 1898, navazují na ně Kříženeckého krátkometrážní frašky *Pražský párkař a lepič plakátů*, *Švábovo zmařené dostaveníčko* a *Sólový výstup p. Švába*. Josef Šváb Malostranský (1860-1932) sám rád mimo jiné zdůrazňoval, že byl prvním Čechem, který v roce 1891 poprvé promluvil a zazpíval do Edisonova fonografu. Jedním z prvních unikátů je již výše zmíněný celovečerní dokument *Cesta kolem světa*. Na jeho výrobě se podílela společnost Comenius film a obsahoval část nazvanou „Slovácké tance a obyčeje“, natočenou při národopisných slavnostech v Kyjově a v Uherském Hradišti. Hudbu složil Bohuslav Martinů a ačkoli se film ani partitura se nedochovaly, podle svědectví skladatelova životopisce a přítele Miloše Šafránka obsahovala hudba Martinů tyto části: *Úvod*, *Fašank*, *Poco andante*, *Královničky* a *Jízda králů*.⁹

⁵ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9, str. 28

⁶ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 35

⁷ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 36

⁸ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 25

⁹ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 44

Dalším významným raným filmovým dílem je film režiséra Vladimíra Majera *Magdalena* (1930) opatřený hudbou skladatele Karla Weise. Díky notovému vydání klavírního výtahu na vlastní náklady skladatele máme představu o hudbě i nástrojovém složení tohoto filmového doprovodu, ačkoli je film samotný ztracen. I ve Weisově partituře byly mimo smyčce, klavír s harfou, tympány a zvony uplatněny i nástroje dechového kvinteta a žestě. Na další velký filmový počín si muselo české publikum počkat téměř deset let, kdy vznikl na extrémně vysoké náklady film *Svatý Václav*. Celková suma za film překročila 5 milionů Kč. Hudbu zkomponovali Oskar Nedbal, který měl na starosti vytvoření hudby k rozsáhlému prologu, a Jaroslav Kříčka, který komponoval hudbu k ději. Představu nástrojového obsazení si můžeme utvořit z orchestrální Suity, kterou vytvořil pro orchestr pražského Radiojournalu. Šlo o menší orchestr složený z flétny, hoboje střídajícího anglický roh, dvou klarinetů, fagotu, žestů, bicích nástrojů, harfy a varhan.

1.2 Zvukový film, česká filmová hudba do roku 1945

Jeden z velkých milníků pro historii světového filmu nastal na večer 6. října 1927. Ten den americká společnost Warner Brothers uvedla premiéru filmu *Jazzový zpěvák*, který zaznamenal obří úspěch. Na tomto úspěchu měla zásluhu zejména výrazná osobnost herce Ala Jolsona ve spojení s písněmi Louise Silvera. Díky několika větám, které Al Jolson při písni promluvil k orchestru, je tento film považován za první zvukový film s mluveným dialogem.

Ke zrodu prvního českého zvukového filmu došlo víceméně náhodou. 26. října 1929 se v nočních hodinách ozval obří výbuch, který otřásl celé Košíře a Smíchov. Tento výbuch ve filmových ateliérech bratří Dégůlů Na Kavalírce způsobil požár, který zničil sklad a následně i celou konstrukci ateliérů, včetně negativu připravovaného filmu Karla Antona *Tonka Šibenice*. Tato adaptace novely Die Galgentoni Egona Erwina Kische se natáčela zároveň i ve Francii a Německu v národních hereckých obsazeních. Společnost Elektafilm, která natáčení filmu financovala, navrhla, aby byl snímek dotočený jako zvukový film v Gaumontových ateliérech v Joinville u Paříže, díky čemuž se *Tonka Šibenice* skutečně stala prvním českým zvukovým filmem.¹⁰

Dalšími významnými skladateli tohoto období byli Otakar Jeremiáš (filmy *Revoluce krve a ducha*, *Port Arthur*, *Preludium*) a Julius Kalaš. Kalaš vystudoval práva a zároveň kompozici na Pražské konzervatoři u Josefa B. Foerstera, Jaroslava Křičky a na mistrovské škole u Josefa Suka. Mezi jeho počiny patří například hudba k snímkům *Dům na předměstí*, *Škola*, *Základ života*, *U nás v Kocourkově* nebo *Lidé na kře*. Z národního a uměleckého hlediska byl hodnotný melodramatický film *Jiný vzduch*¹¹, který vznikl už v prvním roce Protektorátu Čechy a Morava. Hlavním hrdinou filmu je malíř Elis, který se zabývá morální povinností umělců vůči společnosti. Ve filmu je zachováno téměř celé provedení Vltavy¹² pod taktovkou tenkrát teprve pětadvacetiletého dirigenta Rafaela Kubelíka dirigujícího Českou filharmonii [1:10:11]. Kromě záběrů na obecnost, dirigenta a krajinná panoramata řečiště Vltavy si také můžeme všimnout detailního záběru na „druhý pramen“, tedy klarinetovou sekci České filharmonie (obrázek č. 1). Použití právě nahrávky Smetanovy Vltavy v provedení českého orchestru mělo v protektorátní atmosféře pro národ zesílený význam, v době uvedení filmu bylo navíc už celistvé koncertní provozování „Mé Vlasti“ okupanty zakázáno.¹³ Ačkoli Vltavu hraje ve filmu skutečně Česká filharmonie, zbytek hudby pro film nahrál Orchestr F.O.K.

¹⁰ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 62

¹¹ *Jiný vzduch* [film]. Režie Martin FRÍČ. Československo, Ufa, 1939. Hudba: Julius Kalaš

¹² Vystříhnutá je polka „Vesnická scéna“ a „Noční scéna“ Rej Rusalek

¹³ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 130

Obrázek 1 - Klarinetová sekce České filharmonie ve filmu *Jiný vzduch*

Jiří J. Fiala, další z důležitých skladatelských jmen, ve spolupráci s Josefem Dobešem složil v roce 1935 hudbu ke krásné filmové verzi dramatu bratří Mrštíků *Maryša*. Z jeho pera později vznikla hudba k dalším filmům z vesnického prostředí jako byl *Cestou křížovou*, *Boží mlýny*, *Soud boží* a v neposlední řadě film *Babička* z roku 1940 s Terezií Brzkovou v hlavní roli. Na strunu národního uvědomění, podobně jako *Babička*, uhodil i další film opatřený Fialovou hudbou, *Muzikantská Liduška*, podle povídky Vítězslava Háalka. K divácky nejpůsobivějším patřila scéna, ve které pozdější koncertní mistr České filharmonie Karel Šroubek hraje parafrázi lidové písně *Lásko, bože, lásko*.¹⁴

Další významnou všestranně působící osobností českého uměleckého prostředí byl básník, herec, dramaturg, dramatik a v neposlední řadě také hudebník a skladatel Emil František Burian. Po filmovém debutu *Zlaté ptáče* (1932) se Burian objevil ve filmu *Před maturitou*, který Antonín Matzner hodnotí jako jeden z nejlepších filmů české kinematografie třicátých let. Režirovali ho společně Svatopluk Innemann a Vladislav Vančura a Burian v něm provedl svůj nejslavnější song *Chlupatý kaktus*. Burian se také pravděpodobně zasloužil o použití do té doby nepříliš používaných postupů ve využití reálných zvuků jako byl například projíždějící

¹⁴ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 132-133

vlak, tikot hodin, motor letadla či klepot telegrafů. Výrazným prvkem také bylo použití zesíleného bzukotu mouchy, který indikoval utrpení marně se snažícího studenta. Ve filmu *Ze světa lesních samot* použil stylizace lidových písní.¹⁵

1.2.1 Tonka Šibenice

Jak je již zmíněno výše v textu, film *Tonka Šibenice*¹⁶ (1930) byl původně natočen jako němý. Když v roce 1929 požár na Kavalírce zničil připravovaný materiál, dotáčet se film i se zvukem v Gaumontových ateliérech, čímž se Tonka stala vůbec prvním zvukovým českým filmem. Režisérem byl Karel Anton a zároveň s českou verzí se připravovala verze německá (*Der Galgetoni*) a francouzská (*Tonischka*). V Národním filmovém archivu se dochovala pouze francouzské verze, z české verze se dochovala jen malá část prologu, v němž Karel Hašler zpívá píseň *Hradčany krásné*. Film měl premiéru 27.2.1930 v kině Alfa v Praze. Hudbu k filmu obstaral Erno Košťál, a kromě použití klasické symfonické hudby (Vltava od Bedřicha Smetany při záběru na Prahu, Slovanské tance Antonína Dvořáka nebo fanfáry Richarda Wagnera) použil také velké množství lidových písní – *Tancuj, tancuj, vykrúcaj, Nešťastný šafářův dvoreček, Išla Marína od Hodonína, Zelení hájové* nebo *Lásko, bože, láska*.

Lidové písně hraje na klarinet také starý pasáček koz ve scéně „5. dubna – na svatého Marka“ [0:11:43]. Tonička a Jeník, kteří se za krásného dne procházejí po venkově, se usadí na zídku a poslouchající hrajícího pasáčka, který jako první zahraje píseň *Proč si k nám nepřišel* (obrázek 2). Tato píseň pravděpodobně anticipuje filmový zvrat, kdy se Jeník dozví, že je Tonička zaměstnaná jako prostitutka a rozejde se s ní. Když pasáček dohraje *Proč si k nám nepřišel*, plynule na ní naváže písní *Prijdi Jano premilený*. V tu chvíli se k němu se zpěvem přidá i Tonička a Jeník je doprovází na foukací harmoniku [0:12:13]. Nutno dodat, že se pasáček koz ve filmu již neobjeví a je to tedy jediná scéna s klarinetem, kterou uvidíme.

¹⁵ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 142

¹⁶ *Tonka Šibenice* [film]. Režie: Karel ANTON. Československo, 1930, Elekta. Hudba: Erno Košťál

Obrázek 2 - Pasáček koz s klarinetem ve filmu Tonka Šibenice

1.3 Jaroslav Ježek a filmy V+W

Vyhraněnou kapitolu v českém filmu třicátých let představují snímky z dílny tria tvůrců Osvobozeného divadla – Jiřího Voskovce, Jana Wericha a Jaroslava Ježka. Ačkoli je jejich přínos oprávněně připisován jejich divadelnímu působení, jejich čtyři společné celovečerní filmy zanechaly důležitou stopu i v české kinematografii. Herecká dvojice o filmu nadšeně prohlašovala: „*Měli jsme jej rádi mnohem dříve než divadlo, a to, co jsme začali dělat na divadle, naučili jsme se jen a jen z filmu.*“¹⁷ Jaroslav Ježek kvůli silně oslabenému zraku kino příliš často nenavštěvoval, ale nadšení s herci sdílel snad už jen pro svou lásku ke všemu novému a neprobádanému. První Ježkova filmová partitura vznikla mimo spolupráci s Voskovcem a Werichem, a to při práci s režisérem Gustavem Machatým na filmu *Ze soboty na neděli*. V partituře k tomuto filmu se klarinety ještě neobjevují, jsou zde uvedeny po třech nástrojích saxofony, žestě, smyčce a rytmická skupina. Prvním společným filmem trojice Osvobozeného divadla byl snímek *Pudr a benzin*, hudební obsazení bylo rozepsané opět podle evropského jazzového idiomu a rozšířeno o jeden tenor saxofon a trombon, nicméně klarinety v partituře stále chybí. Další Ježkův kvalitativní hudební posun přišel v partituře k filmu *Peníze nebo život* (1932). V tomto filmu zazněla dnes už legendární píseň *Život je jen náhoda*. I kritika začala Ježka přijímat více než pozitivně. Antonín Matzner ve své knize uvádí následující kritiku ze čtrnáctideníku *Filmový kurýr*: „*Třídou pro sebe je Ježkova hudební kompozice. Jeden z nejlepších mladých našich jazzových skladatelů, Ježek, vžil se již tak v atmosféru Osvobozených, že je mu samozřejmým a snadným tvořiti v souladu s vůdci a celkem. Jeho ilustrace při scénách na vodě nebo při seznamování při rodinné slavnosti jsou jedinečné.*“¹⁸ Vůbec největší partituru složil Jaroslav Ježek k filmu *Svět patří nám* (1937), obsahovala 134 stran dvacetilinkového papíru. V orchestru se objevuje pětičlenná saxofonová sekce (3 alty, 1 tenor, 1 baryton), dřeva tvořila flétna v alternaci s pikolou, klarinety střídající saxofony, hoboj a fagot a žesťová skupina se skládala ze tří trumpet a trombonů. Rovněž přidal smyčce a rytmiku tvořily klavír, kytara, kontrabas, bicí a tympány. Příležitostně se objevují také harfa, akordeony, tuba a fukací harmonika. Jedním ze stěžejních momentů filmu byl foxtrot *Stonožka*.

Po vzoru amerických velkofilmů jako byly *Broadway melody*, *Hollywood Revue*, *Paramount Revue* nebo *Král jazzu* se natáčely podobně laděné, hudební filmy. Tento typ filmů se stal populárním pro tvůrce i diváky také tím, že bylo vždy možné do něj obsadit co nejvíce zpěváků, tanečníků, hudebníků, komiků a různých jiných umělců. A když to náhodou dějově možné nebylo, vždy se našel důvod, aby někdo z filmových hrdinů zašel do divadla, kabaretu nebo na nějaké jiné představení. Jedním z mnoha těchto filmových počinů byla hudební veselohra

¹⁷ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 111

¹⁸ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 116

*Vy neznáte Alberta?*¹⁹ (1940) režiséra Čeňka Šlégl a Pošustovy společnosti Zdar.²⁰ Byla opatřena hudbou Járy Beneše a obsahovala jednotlivé výstupy komika Járy Kohouta, zpěváka Antonína Holzingera, Kühnova dětského sboru a orchestru Jaroslava Maliny s klarinetistou Ladislavem Habartem (obrázek č.3). Na obrázku vidíme úvodní scénu z filmu, kde subreta Nina Králová (Betty Tollarová) zkouší na venkovském divadle píseň „Kterýpak mládenec“ [0:2:41]. Brzy na to se její milý baletní mistr a herec Albert Kalvoda dozvídá, že ve slosování vyhrál milion a odjíždí do Prahy užívat si svého náhle nabytého štěstí. *Vy neznáte Alberta?* je odpočinková hudební komedie založená především na komickém hereckém výkonu Járy Kohouta.

Obrázek 3 - Úvodní hudební scéna z filmu *Vy neznáte Alberta?*

Dalšími filmy s hudbou Járy Beneše byly snímky *C. a k. polní maršálek* (1930) a *To neznáte Hadimršku* (1931), *On a jeho sestra* (1931) a *Anton Špelec, ostrostřelec* (1932). Každý z filmů měl úvodní píseň, která měla i dále ve filmu nediagetickou funkci. Tyto písně byly pak vydávány i na gramofonové desce, aby se co nejvíce znásobil výtěžný potenciál filmu.²¹

¹⁹ *Vy neznáte Alberta?* [film]. Režie Čeněk ŠLÉGL. Československo, 1940, Zdar. Hudba: Jára Beneš.

²⁰ MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002. ISBN 80-727-2013-9., str. 67

²¹ DUŠEK, Jan. *Hudba v českém hraném filmu*, 2011. V Praze: Triga pro Akademii múzických umění v Praze, 2011. ISBN 978-80-904506-3-9, str. 15

1.4 Česká filmová hudba od roku 1945

1.4.1 Jiří Srnka

Jiří Srnka (19.8. 1907 Písek - 31.1.1982 Praha), známý také pod pseudonymem Georg Sirkner, se narodil roku 1907 v Písku. Od svých osmi let chodil do hodin houslí k Otakarovi Ševčíkovi a po maturitě na gymnáziu v roce 1921 nastoupil na Pražskou konzervatoř do třídy profesora Jana Mařáka, o rok později přestoupil k prof. Jindřichovi Feldovi. Nicméně po dvou letech své studium houslí ukončil úplně a rozhodl se věnovat pouze skladbě. Od roku 1924 do roku 1928 studoval skladbu u Otakara Šína, mezi lety 1928-1932 pak navštěvoval mistrovskou skladatelskou třídu Vítězslava Nováka. Velká jména potkal i v dalších oblastech svého vzdělání – nauku o formách ho učil Karel Boleslav Jirák, Rudolf Karel ho učil ve hře partitur a Otakar Ostrčil byl jeho profesor dirigování.²² Ještě za studií byl zaměstnán v orchestru Jaroslava Ježka a v Osvobozeném divadle. Srnkovu tvorbu ovlivnilo také studium na mikrotonálním oddělení Aloise Háby. V roce 1931 si Srnka zahrál roli dirigenta (obrázek č. 4) ve filmu Voskovce a Wericha – *Pudr a benzin* [0:50:52].²³ Krátce působil také v orchestru Národního divadla a v Symfonickém orchestru Československého rozhlasu. Kromě hudby k bezmála dvěma stům celovečerních filmů psal Srnka také hudbu k dokumentárním pořadům, seriálům, animovaným filmům ale komponoval také hudbu k rozhlasovým hrám, hudbu scénickou a další koncertní symfonické, komorní i písňové skladby.²⁴

Jiří Srnka byl roku 1940 oceněn Národní cenou za umění filmové za hudbu k filmu *Ohnivě léto*. Aprobační komise pro schvalování českých filmů ho od roku 1946 do roku 1948 odměnila prémie se zvláštním uznáním za filmovou hudbu za filmy *Nezbedný bakalář*, *Znamení Kotvy*, *Uloupená hranice*, *Bílá tma*, *Krakatit* a *Předtucha*. Byl také vítězem Státní ceny za rok 1949 v oboru „film, rozhlas a grafického vyprávění knihy“ za hudbu k filmu *Němá barikáda*. Cenu z roku 1948 byla Srnkovi udělena 28.10. za „osobité vyjádření nového slohu české filmové hudby jako dramaticky funkční složky filmového díla“, státní cenu za rok 1949 mu předal ministr informací a osvěty Václav Kopecký v oboru filmu pro „tématickou a ideovou závažnost a uměleckou úroveň, v níž jsou v rovnováze všechny ideové, tvůrčí i technické složky díla“. V roce 1954 mu byla udělena Státní cena II. Stupně s čestným titulem laureát státní ceny v oboru uměleckého hraného filmu za snímek *Měsíc nad řekou*. V neposlední řadě mu byla

²² PILKA, Jiří. Jiří Srnka a jižní Čechy, 1988. Jihočeské nakladatelství, 1988. Edice Postavy jihočeské kulturní minulosti, str. 39

²³ *Pudr a benzin* [film]. Režie Jindřich Honzl. Československo, 1931, Gaumont. Hudba: Jaroslav Ježek.

²⁴ Jiří Srnka | Informace o Českém rozhlasu. Informace o Českém rozhlasu [online]. Copyright © 1997 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://informace.rozhlas.cz/jiri-srnka-8032768>

udělena Pamětní medaile k 70. výročí československé kinematografie v roce 1968, kterou mu 20.12.1968 předal ústřední ředitel Československého filmu Alois Poledňák.²⁵

Obrázek 4 - Tanečně-hudební vystoupení ve filmu *Pudr a benzin*

1.4.1.1 Dařbuján a Pandrhola

*Dařbuján a Pandrhola*²⁶ (1959) je jedna z neoblíbenějších českých hraných pohádek. Premiéru měl Dařbuján 10.6.1960 a natočil ho režisér Martin Frič, v jehož dílně vznikla i další legendární pohádka, *Princezna se zlatou hvězdou*. Krásnou hudbu Jiřího Srnky natočil FISYO pod taktovkou Františka Belfína. Ve filmu jsou použity lidové písně *Svatá Barbora*, *panna poctivá*, *Napiš se bratříčku, napij*, *Glo glo glo*, *gloria* a *My jsme tady dva*. Orchestrací písně *Lepší je ten kovářiček umouněnej* Jiří Srnka vybavil film nezapomenutelným tématem, které zazní již v úvodních titulcích [0:0:30] a provází pak celý film. Jako první téma přednesou hoboje, poté ho převezmou klarinety s protihlasem s fagotem. Nejspíš díky pohádkovému vesnickému prostředí dal Jiří Srnka ve své partituře prostor dřevěným dechovým nástrojům, zejména flétnám a klarinetům. Další výrazné téma má darebák Pandrhola, kterého hned při prvním výstupu ve filmu [0:08:09] uvádí hluboké žestě. Kromě těchto témat, která se ve filmu objeví

²⁵ Jiří Srnka – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/64086/jiri-srnka>

²⁶ *Dařbuján a Pandrhola* [film]. Režie Martin Frič. Československo, 1959, Filmové studio Barrandov. Hudba: Jiří Srnka

častěji, Srnka dalšími doprovody jasně, ale nikterak prvoplánově podkresluje situace, ve kterých se postavy nacházejí. Když se Kuba Dařbuján vydá hledat kmotra pro své dvanácté dítě, doprovází ho klidná, noční melodie flétny s protihlasy v klarinetech [0:13:50]. Jako prvního najde pána Boha, kterého odmítne. S příchodem čerta na scénu se ozývá činel s trumpetami a líbezná melodie se změní ve staccata ve flétně a klarinetech, které se střídají s trumpetou. Hudba je v této chvíli sice čertovsky zlověstná ale zároveň hravá – Kuba se čertem nenechává zastrašit a vydává se hledat ještě někoho vhodnějšího pro roli kmotra. Za houkání sovy, které doprovází tesklivá, až pohřební sólová flétna a hluboký klarinet, Kuba konečně potkává Smrťáka, který je stejně spravedlivý jak k chudým, tak k bohatým, a tak ho zve k sobě domů, aby Kubovu dcerku pokřtil. Před domem se poprvé ozve nejdříve klavírní a poté staccatový leitmotiv Smrťáka v trumpetě, který se pak objevuje i po zbytek filmu kdykoli se Smrťáček zjeví. Smrťáček Kubovi propůjčí možnost léčit a když dojde i na Pandrholu, který dostane mrtvici, volá paní Pandrholová o pomoc a posílá pro Kubu na Kocandu. K propojení těchto dvou scén vtipně použil Jiří Srnka už do zvolání „pomoc!“ paní Pandrholové sólovou trumpetu, která v další scéně zahajuje vystoupení dechovky na kocandovské veselce [0:43:45]. Dechovka zahraje i písničku Lepší je ten kovářiček umouněnej, kterou začne zpívat Josef Sovák v roli Dařbujána (obrázek č. 5). Jiří Srnka dále zručně pracuje se všemi zmíněnými hudebními prostředky, orchestrální Kovářiček zazní i v závěrečných titulcích po tom, co přijde pohádkové smíření a vše dobře skončí [1:18:00].

Obrázek 5 - Veselka s dechovkou na Kocandě

1.4.2 Zdeněk Liška

Zdeněk Liška (16. března 1922 - 13. července 1983) se narodil v roce 1922 ve Smečně u Kladna do muzikantské rodiny. Jeho prvním učitelem byl jeho otec, amatérský muzikant, který ho naučil hře na akordeon a housle. Už při studiích na gymnáziu komponoval Liška své první skladby. I přes protesty rodičů z gymnázia později přestoupil na Pražskou konzervatoř, kde studoval obory skladba a dirigování, v té době už také dobře ovládal hru na klavír a trombon. Dva roky po dokončení studií začal pracovat ve filmových ateliérech ve Zlíně. V počátcích vytvářel hudbu k reklamám a dokumentům, později spolupracoval s Hermínou Týrlovou a Karlem Zemanem na animovaných filmech (*Pan Prokouk*). Prvním celovečerním filmem Zdeňka Lišky byl *Pára nad hrncem* (1950) režiséra Miroslava Cikána, se kterým Liška spolupracoval i nadále například na filmech *Poklad ptačího ostrova*, *Vynález zkázy* a *Baron Prášil*. S filmovými studii Barrandov začal Zdeněk Liška spolupracovat na začátku šedesátých let. Jezdil tehdy neustále vlakem mezi Zlínem a Prahou a byl známý tím, že ve vlaku často i komponoval. Kromě rozepisování partitury dělal veškerou práci na notách sám – skici, partitury i veškerá aranžmá. Při nahrávání nejčastěji spolupracoval s Františkem Belfínem, u některých filmů také s dr. Štěpánem Koníčkem.

Zdeněk Liška zkomponoval za svůj život hudbu k více než dvěma stům filmům, napsal také hudbu k velkému množství seriálů a k více než stovce dokumentů. Mimo film spolupracoval také s divadly – napsal hudbu k představení *Faust* (Laterna magika) nebo *Hra o lásce a smrti* (Městská divadla pražská). Ve druhé polovině šedesátých let spolupracoval Zdeněk Liška s Janem Švankmajerem na hudbě ke krátkometrážním animovaným filmům *Rakvičkárna* (1966) a *Don Šajn* (1969). Napsal také titulní melodii k televiznímu seriálu *Hříšní lidé města pražského* (1967). V roce 1968 napsal hudbu k psychologickému hororu *Spalovač mrtvol* podle knižní předlohy Ladislava Fukse. Na přelomu 60. a 70. let si Zdeněk Liška koupil vilu v Hlásné Třebáni, kde měl i svůj vlastní stříhací stůl a komponoval už jen tam. Toto období bylo pro Zdeňka Lišku nejvíce plodné, napsal například hudbu pro dětský film *Lišáci, Myšáci a Šibeničák* (1970), krimi komedii *Pěnička a paraplíčko* (1971) nebo historickou komedii *Hry lásky šálivé* (1971). Dalšími snímky, ke kterým Liška napsal hudbu bylo válečné drama *Vlak do stanice Nebe* (1972), komedie *Jáchyme, hod' ho do stroje* (1974). Zkomponoval také známou znělku ze seriálu *30 případů majora Zemana* (1974-1978). Ke konci 70. let Zdeněk Liška už práci kvůli zdravotním problémům odmítal.²⁷

Zdeněk Liška dostal 2.7.1962 v pražském kině Blaník cenu za vynikající podíl na rozvoji filmové hudby za hudbu k filmům *Baron Prášil* a *Zelené obzory*, o dva roky později také za film *Smrt si říká Engelchen*. V roce 1968 mu byla udělena hlavní cena za hudbu za film *Marketa*

²⁷ Zdeněk Liška — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/zdenek-liška/>

Lazarová v 5. soutěži o hudební dílo vytvořené pro film a televizi. V roce 1990 byla Zdeňkovi Liškovi udělena cena in memoriam za celoživotní dílo s přihlédnutím ke slovenskému filmu *Vtáčkovia, siroty a blázni*.²⁸

1.4.2.1 Smrt černého krále

*Smrt černého krále*²⁹ (1971) je hraný detektivní film, který měl premiéru 31.3.1972 a natočil ho režisér Jiří Sequens. Tento film navazuje na televizní seriál *Hříšní lidé města pražského* (1968) a je posledním snímkem z cyklu celovečerních filmů *Pěnička a Paraplíčko*, *Partie krásného dragouna* a *Vražda v hotelu Excelsior*. Detektivní příběh se odehrává ve třicátých letech v Praze a byl natočen podle povídky *Otec Goriot ze Záběhlic* z knihy povídek *Panoptikum hříšných lidí* spisovatele Jiřího Marka.³⁰ Hudbu k filmu nahrál FISYO pod taktovkou Františka Belfína.

Sólový klarinet s orchestrálním doprovodem zní hned od začátku filmu k úvodním titulům a toto téma provází celý film [0:01:10]. Hudební doprovod celého filmu *Smrt černého krále* je v podstatě jedno velké sólo pro klarinet. Jednou z filmových postav je totiž Franc Florián (Josef Kemr), tak řečený „koncertní mistr klarinetu“. Ten na klarinet hraje téměř v každé scéně, ve které se objeví. Poprvé se Francek představí při scéně na hodech, samozřejmě s klarinetem. Společně s akordeonem a bicími doprovází zpěvačku Věru Nerušilovou při písni *Kočka ze Záběhlic* [0:05:05]. Hudba tedy v tuto chvíli zní diegeticky, v dalších částech filmu se střídá klarinet na plátně i pouze jako podkres bez akce na scéně. Ačkoli Franc Florián není hlavní postavou filmu, velmi brzo se o něm dozvíme, že se svůj žal snaží utápět v alkoholu. To mu ale v muzicírování nebrání a byť společensky unaven, nepouští klarinet z ruky ani ve chvíli, kdy míří se svými podobně opojenými známými z hodů domů [0:14:05]. Poté, co zůstanou osamoceni s inkasistou Ludvíkem Králem (Vlastimil Brodský) se mu svěří se svým žalem a vzpomíná, jak v Salzburgu hrál sólově Weberův 1. koncert pro klarinet a orchestr. Namísto Koncertu f moll ale Franc hraje *Téma – Andante* z Weberova *Concertina* a po pokusu o následující technickou pasáž své snažení pro jistotu vzdává úplně. I tak ho Ludvík Černý požádá, aby mu Francek slíbil, že mu zahraje na pohřbu, což se později skutečně stane [1:29:39]. Se smrtí pana Krále začíná detektivní práce policejního rady Karla Vacátka (Jaroslav Marvan) a vrchních inspektorů Josefa Brůžka (Josef Bláha) a Josefa Bouše (Josef Vinklář), kteří zapeklitý případ nakonec zdárně vyřeší. Ačkoli sólový klarinet ke *Smrti černého krále* natáčel Antonín Polívka, tento úsek z *Weberova Concertina* natáčel ve FISYO Čestmír Preclík.

²⁸ Zdeněk Liška – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/3251/zdenek-liska>

²⁹ *Smrt černého krále* [film]. Režie Jiří Sequens. Československo, 1971, Filmové studio Barrandov. Hudba: Zdeněk Liška

³⁰ *Smrt černého krále* (1971) – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396901/smrt-cerneho-krale>

Obrázek 6 - Franc Florián hrající Weberovo Concertino v noční scéně u potoka

1.4.3 Jiří Šust

Jiří Šust (28. srpna 1919 - 30. dubna 1995) se narodil v Praze a od dětství hrál na klavír a později i na hoboj. Kvůli kázeňským problémům na škole v Čechách odešel ke svému otci do Moskvy, kde začal úspěšně studovat skladbu a hru na klavír na Moskevské konzervatoři. Po návratu do Prahy studoval skladbu pod vedením Jaroslava Řídkého a Aloise Háby. Za války se stal členem protifašistického odboje, čímž byla jeho skladatelská činnost na čas pozastavena. Po konci války působil ve Zlíně jako skladatel hudby pro reklamní spoty firmy Baťa. Od roku 1953 pracoval jako dramaturg Armádního filmu. V roce 1965 se Jiří Šust poprvé setkal s Jiřím Menzelem. V té době začala jejich dlouhodobá spolupráce, která dala vzniknout dvanácti snímkům, včetně oscarového *Ostře sledované vlaky* (1966) a filmům *Na samotě u lesa* (1976), *Postřižiny* (1980), *Slavnosti sněženek* (1983) a *Vesničko má středisková* (1985). Jiří Šust skládal hudbu k celovečerním filmům, dokumentům nebo například k televiznímu seriálu *Byli jednou dva písaři* (1971). Poslední dva filmy, pro které složil hudbu, byly *Krvavý román* (1993) a *Hrad z písku* (1994).³¹

1.4.3.1 Slavnosti sněženek

*Slavnosti sněženek*³² (1983), film natočený podle knihy Bohumila Hrabala z roku 1978, byl jedním z dvanácti filmů, který vznikl ve spolupráci režiséra Jiřího Menzela a skladatele Jiřího Šusta. Hrabal spolupracoval s Menzelem i na filmovém scénáři, a dokonce se objevil i před kamerou v malé roli muže, který vynáší žumpu [0:38:15]. Hudbu nahrával FISYO pod vedením dr. Štěpána Koníčka. Příběh se odehrává v Hrabalově milovaném Kersku a je typickým hrabalovským průnikem do životů místních starousedlíků i sezónních chatařů. Zajímavou postavou je podivín pan Liman, kterého si ve filmu zahrál Bořík Procházka (obrázek č. 7). Byť působí otrhaným a skoro až poustevnickým dojmem, vozí své kozy na pastvu v autě americké značky Pontiac a při pasení jim vyhrává na klarinet [0:43:07]. Každý klarinetista si ihned všimne, že se hercova hra na klarinet na plátně ani v nejmenším neshoduje s melodií, která zní. To se dá vzhledem k dohrávání hudby k hotovému obrazu vcelku pochopit, a navíc reálně zní krásným temným tónem hraná sólová improvizace na Liškovo orchestrální téma „Podzim“. Kdyby byl v této scéně přítomný Ferdinand Havlík, který se ve Slavnostech sněženek předvedl před kamerou v nehudební herecké roli akademického malíře Junka, mohl alespoň Boříkovi Procházkovi alespoň říci, že má klarinet držet opačně, tedy pravou rukou dole. Z hlediska

³¹ Jiří Šust - Kultura.cz. Prodej vstupenek online na Kultura.cz [online]. Copyright © 2023 Kultura.cz, s.r.o. [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <http://www.kultura.cz/profile/24376-jiri-sust>

³² Slavnosti sněženek [film]. Režie Jiří MENZEL. Československo, 1983, Filmové studio Barrandov. Hudba: Jiří Šust

herců hrajících na hudební nástroje ve filmech to ale zdaleka není ojedinělý nešvar a atmosféru scény to pro běžného diváka nijak nenarušuje.

Obrázek 7- Bořik Procházka v roli pana Limana hrající na klarinet

1.5 Klarinetisté a jejich orchestry

1.5.1 Karel Krautgartner

Karel Krautgartner (20. července 1922 – 20. září 1982) byl český klarinetista, saxofonista, skladatel a dirigent a je považován za jednoho z nejvýznamnějších průkopníků české jazzové hudby v poválečném Československu. Narodil se 20. července 1922 v Mikulově jako syn poštmistra, v roce 1935 se s rodinou přestěhoval do Brna. V Brně se Krautgartner pod vedením Stanislava Krtičky začal naplno věnovat hře na klarinet, později začal hrát i na saxofon. Krautgartner začal sbírat zkušenosti ve studentském jazzovém souboru Slavia band a později založil svou vlastní kapelu Quick band. Hrával také v orchestrech Karla Vlacha a Gustava Broma. Později si založil svůj vlastní orchestr, se kterým mimo jiné provozoval moderní jazz v kavárně Vltava. Od roku 1960 působil jako šéfdirigent Tanečního orchestru Českého rozhlasu.³³ Po srpnové okupaci v roce 1968 Krautgartner společně se svojí partnerkou, někdejší profesionální tanečnicí Elen Tanasco, emigroval do Vídně, kde pokračoval ve své úspěšné hudební kariéře. Později v Německu vyučoval na konzervatoři. Ve věku pouhých šedesáti let zemřel 20. září 1982 v Kolíně nad Rýnem. U nás měl být Karel Krautgartner zapomenut, jeho rozhlasové snímky byly smazány. Naštěstí se tak nestalo a dodnes existuje velké množství zachovalých nahrávek.³⁴

Karel Krautgartner složil hudbu pro filmy *Drahoušek Klementina* (1959), *Zkáza Jeruzaléma* (1964) nebo pro seriálový muzikál *Píseň pro Rudolfa III.* (1967), ve kterém se objevil i jako herec. Před kamerou se objevil také ve filmech *Kdyby tisíc klarinetů* (1964), *Bubny* (1964) nebo *Gramo von balet* (1966). V psychologickém dramatu *Ošklivá slečna*³⁵ (1959) se Karel Krautgartner objevil i se svou kapelou při scéně ve vinárně [0:23:29], kde hraje lidem k tanci (obrázek č. 8).

Orchestr Karla Krautgartnera nahrál hudbu ke spoustě českých filmů. Jen v roce 1957 natočili hudbu k filmům *Tam na konečné*, *Žižkovská romance*, *Případ ještě nekončí*, *Konec Jasnovidce* a *Štěňata*, v roce 1958 k filmům *Co řekne žena...*, *Černý prapor* a *Cesta zpátky*, v roce 1959 film *Ošklivá slečna*, *Docela všední neděle*, *Probuzení* a *Pět z milionu*, v roce 1960 filmy *Holubice*, *Smyk* a *Páté oddělení*, v roce 1961 film *Noční host*, v roce 1962 *Tarzanova smrt* a *Blbec z Xeenemünde*, 1964 *Lov na mamuta*, v roce 1967 *Dita Saxová*, *Táňa a dva*

³³ Karel Krautgartner — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/karel-krautgartner/>

³⁴ KAREL KRAUTGARTNER – 100. VÝROČÍ NAROZENÍ – SUPRAPHON.cz. SUPRAPHON.cz [online]. Copyright © 2023 SUPRAPHON [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.supraphon.cz/novinky/2099-karel-krautgartner>

³⁵ Ošklivá slečna [film]. Režie Miroslav Hubáček. Československo, 1959, Filmové studio Barrandov. Hudba: Jan F. Fischer

*pistolníci, Zázračný hlavolam a Dívka se třemi velbloudy a konečně v roce 1968 filmy Kulhavý ďábel a Bylo čtvrt a bude půl.*³⁶

Obrázek 8 - Karel Krautgartner s kapelou ve filmu *Ošklivá slečna*

³⁶Orchestr Karla Krautgartnera – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/70668/orchestr-karla-krautgartnera>

1.5.2 Ferdinand Havlík

Ferdinand Havlík (17.6.1928 – 28. října 2013) se narodil v Brně a je známý jako legendární český klarinetista, saxofonista, dirigent, aranžér, skladatel a herec. Vystudoval hru na klarinet na Pražské konzervatoři ve třídě Vladimíra Říhy. Od poloviny 40. let sbíral zkušenosti v různých tanečních kapelách a v roce 1959 založil svůj vlastní orchestr, který nejprve vystupoval jako orchestr divadla Semafor, později ale přerostl funkci doprovodného divadelního tělesa a nahrával hudbu jako samostatný studiový orchestr nejen pro film, ale také pro mnoho tehdejších hvězd českého swingu a populární hudby. Kromě skladatelské činnosti v divadle Semafor (např. *Sladký život blázna Vincka*, *Smutek bláznivých panen*, *Faust*, *Kytice*), kde nahradil Jiřího Šlitra, Ferdinand Havlík založil a vedl početnější soubor Swing band.³⁷

Jako herec se před kamerou objevil v různých rolích. Jako hudebník vystupoval ve filmech *Letiště nepřijímá* (1959), *Mučedníci lásky* (1966) nebo *Jonáš a Melicharová* (1986), jako voják a hudebník Ferda (obrázek č. 9) se objevil také ve známém muzikálovém filmu *Kdyby tisíc klarinetů* (1964). Menší role si zahrál také v komediích *Hon na kočku* (1979), kde hrál vedoucího knihkupectví Kučeru, *Láska na druhý pohled* (1981) jako otec Richter a *Matěji, proč tě holky nechtějí?* (1881) zootechnika Roztočila. Český divák si vybaví Ferdinanda Havlíka hlavně v roli akademického malíře Junka z filmu režiséra Jiřího Menzela *Slavnosti sněženek* (1983). Jako hudební skladatel zkomponoval Ferdinand Havlík hudbu k filmům *Dovolená* (1963), animovanému krátkometrážnímu filmu *Kamenáč Bill a drzí zajáci* (1964), *Telefon* (1964), *Hory hory* (1964), *Útěk do větru* (1965), „*Rakev ve snu viděti...*“ (1968), *Přehlídce velím já!* (1969), *Nevěsta* (1970), *Smrt na černo* (1976), *Stopař* (1978).

Kromě drtivé většiny hitů divadla Semafor nahrál Orchestr Ferdinanda Havlíka hudbu k filmům *Červnové dny* (1961), *Dovolená* (1963), *Bylo nás deset* (1963), *Černý Petr* (1963), *Lov na mamuta* (1964), *Telefon* (1964), *Hory hory* (1964), *Lásky jedné plavovlásky* (1965), *Útěk do větru* (1965), „*Rakev ve snu viděti...*“ (1968), *Zločin v šantánu* (1968), *Nevěsta* (1970), *Jonáš a Melicharová* (1986) nebo *Jonáš II aneb Jak je důležité mít Melicharovou* (1988). Společně se svým orchestrem se Ferdinand Havlík objevil v hudebním povídkovém filmu *Konkurs* (1963) režiséra Miloše Formana nebo v muzikálovém filmu *Kdyby tisíc klarinetů* (1964).³⁸

³⁷ Ferdinand Havlík – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/7217/ferdinand-havlik>

³⁸ Orchestr Ferdinanda Havlíka – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/8166/orchestr-ferdinanda-havlika>

1.5.3 Kdyby tisíc klarinetů

V práci, která se zabývá klarinetem ve filmové hudbě, by jen těžko mohla chybět zmínka o muzikálovém filmu z roku 1964, *Kdyby tisíc klarinetů*.³⁹ Námětem pro film byla stejnojmenná divadelní hra z pera Jiřího Suchého a Ivana Vyskočila, i když premiéru v divadle Semafor mělo *Kdyby tisíc klarinetů* až o šestnáct let později, v roce 1980. Ve filmu jsou uvedeny písňové hity od Jiřího Suchého a Jiřího Šlitra, které jsou na rozdíl od semaforové tvorby aranžovány pro velký orchestr. Protiválečně laděný muzikál, ve kterém se vojákům zbraně promění v klarinety a další hudební nástroje, je navíc obsazen velkým množstvím českých hudebních hvězd. Kromě „semaforských“ zpěváků, jako byl Karel Gott, Eva Pilarová nebo Waldemar Matuška, se před kamerou objeví i Orchester Karla Vlacha, Taneční orchestr Československého rozhlasu pod vedením Karla Krautgartnera a Orchester divadla Semafor, ve kterém působil Ferdinand Havlík. Kromě orchestru ve filmu vystupuje také taneční soubor divadla Alhambra, a baletní soubor Hudebního divadla v Karlíně.⁴⁰

Filmové muzikály začaly být v českém prostředí populární v šedesátých letech. Narozdíl od jejich filmových předchůdců byly písně ve filmových muzikálech napsány často tak, aby korespondovaly s dějem a posouvaly ho tak dopředu, čímž se stávaly divácky přívětivějšími.⁴¹ Jako další příklady filmových muzikálů si můžeme jmenovat snímek *Starci na Chmelu* (1964), westernovou parodii *Limonádový Joe aneb Koňská opera* (1964) nebo historický muzikál *Noc na Karlštejně* (1973).

³⁹ *Kdyby tisíc klarinetů* [film]. Režie Ján Roháč, Vladimír Svitáček. Československo, 1964, Filmové studio Barrandov.

⁴⁰ *Kdyby tisíc klarinetů* (1964) – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396600/kdyby-tisic-klarinetu>

⁴¹ DUŠEK, Jan. *Hudba v českém hraném filmu*, 2011. V Praze: Triga pro Akademii múzických umění v Praze, 2011. ISBN 978-80-904506-3-9

2 Filmový symfonický orchestr

2.1 Historie

V počátcích filmového hudebního doprovodu, kdy v biografech hudbu obstarávaly větší či menší hudební uskupení, přišel na řadu zvukový film. Zatímco v kinech zbyla po hudebnících pouze prázdná místa, s narůstajícím počtem zvukových filmů vznikla potřeba tělesa, které by bylo schopné nahrávání takového množství nové filmové hudby obstarat. Této situace i přes nepříznivé podmínky hospodářské recese odvážně využil Rudolf Pekárek. Rozhodl se založit těleso, které by bylo schopné kromě natáčení hudby pro film a rozhlas také pravidelně účinkovat v operních představeních. Orchestr měl být tedy víceúčelový a pokrýt co možná největší plochu, aby si svůj provoz dokázal obhájit a zároveň se uživit. V druhé polovině roku 1934 tak vznikl „Orchestr F.O.K.“ – v názvu byly použity iniciály slov Film, Opera a Koncert. Po úspěšném složení konkurzní zkoušky ve studiích Radiojournalu, tj. Československého rozhlasu se těleso ustálilo a pravidelné relace se staly prvním stabilním angažmá orchestru. Už v roce 1935 nahrál FOK hudbu k osmnácti filmům. Práce pro film se stala na řadu let základním zdrojem prostředků pro zajištění existence orchestru, pravidelné spolupráce s operou se ale orchestr nedočkal. Až do roku 1943 pokračoval orchestr v nahrávání hudby k téměř všem českým filmům (*Kristián, Baron Prášil, Cesta do hlubin študákovy duše, Bílá nemoc, Tři vejce do skla...*), celkově Orchestr F.O.K. nahrál hudbu k 212 snímkům.⁴²

Počet filmů však stále rostl až situace v Praze dozrála do stádia, kdy bylo potřeba založit samostatný filmový orchestr. Došlo k tomu roku 1943 z iniciativy dr. Václava Smetáčka, tehdejšího šéfdirigenta FOK. Založil šedesátičlenné těleso, které svou koncertní činnost zahájilo 1. června 1943 a první skladbou, kterou orchestr nastudoval, byla Smetanova Vltava.⁴³ Orchestr sídlil na Praze 1 v ulici Ve Smečkách 22, kde bylo z restaurace a sálu bývalého Německého domu vybudováno nahrávací studio. Orchestr byl zpočátku pojmenován „Prag-Film AG“ podle německé společnosti, která za protektorátu okupovala filmové ateliéry na Barrandově a v Hostivaři. Krátce po konci druhé světové války byl prezidentem Edvardem Benešem vydán dekret o zestátnění kinematografie a orchestr se tak stal součástí zestátněného filmu. Dostal nový název FISYO, tedy Filmový symfonický orchestr, i nového dirigenta Otakara Paříka.⁴⁴ Na dalších 45 let byl FISYO jediným stálým filmovým hudebním tělesem, které se soustředilo na nahrávání hudby k české a slovenské celovečerní filmové produkci. V té době už měl orchestr okolo osmdesáti členů, kromě běžných nástrojů

⁴² Historie orchestru | Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK. Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK [online]. Copyright © 2023 FOK [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.fok.cz/cs/historie-orchestru>

⁴³ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

⁴⁴ KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021, str. 16.

symfonického orchestru byl stálou součástí orchestru také klavír, harfa a varhany⁴⁵. Tímto přebudováním tělesa na plnohodnotný symfonický orchestr stoupla umělecká úroveň a bylo možné nastudovat i díla ve velkém obsazení. Orchester se tak stal konkurenceschopným tělesem nejen v Praze, ale také v zahraničí. V té době s orchestrem dirigentsky spolupracoval také filmový skladatel Milivoj Uzelac.

Pod svým novým názvem koncertoval FISYO poprvé v roce 1946 ve Smetanově síni pod vedením Otakara Paříka, na programu byla Dramatická předehra Josefa Suka, Slovanská rapsodie *As dur* Antonína Dvořáka, Valdštyňův tábor Bedřicha Smetany, Novákova symfonická báseň *V Tatrách* a Janáčkův *Taras Bulba*. V té době měl orchestr 81 stálých členů. Koncertním mistrem byl po dobu dvou let Josef Holub, pozdější primárius Ondříčkova kvarteta, koncertním mistrem violoncell byl čtyři roky Josef Šimandl, významný komorní hráč a pozdější koncertní mistr FOK. Z dalších slavných jmen členů orchestru můžeme jmenovat houslistu Ivana Kawaciuka, který ve FISYO působil od jeho založení a nahrál například legendární houslové sólo k loutkovému filmu *Císařův slavík*.⁴⁶ Z dirigentských osobností, které s orchestrem spolupracovaly, můžeme zmínit Otakara Jeremiáše, Františka Stupku, Jiřího Waldhause, polské dirigenty Wislockiho a Rowickiho nebo anglické dirigenty Corbetta a Ringolda. Orchester byl oceněn za doprovod k filmu „Parta brusiče Karhana“ od E. F. Buriana nebo za hudbu k filmu „Siréna“, který byl vyznamenaný na VIII. Mezinárodním filmovém festivalu v Benátkách a stal se tak Burianovým největším úspěchem za hudbu k filmu. Orchester pořádal také výchovné koncerty.

V roce 1955 přichází do čela FISYO šéfdirigent František Belfín, pod jehož taktovkou byla koncertně uvedena Šostakovičova „Leningradská symfonie“, o rok později vystřídal Milivoje Uzelace na dirigentském postu dr. Štěpán Koníček. Oba dirigenti znamenitě zvládali problematiku nahrávání filmové hudby. Orchester musel být kvůli pestrosti repertoáru pohotový a schopný interpretovat nejrůznější hudební žánry – od dechovky přes taneční, komorní a symfonickou hudbu až k folkloru, jazzu, v cestopisných filmech i hudbu exotickou. Po hráčích byla tedy požadována nejen hra z akordických značek, ale také například používání hudebních nástrojů, které nejsou pevnou součástí klasického symfonického orchestru. V roce 1979 začal s FISYO spolupracovat budoucí šéfdirigent orchestru Mario Klemens, vítěz hudební soutěže ve francouzském Besançonu. Pod jeho vedením vystoupilo FISYO ve Smetanově síni na koncertě laureátů soutěže Pražského jara. V roce 1983 se počet nahrávek k filmům blížil k 5000. V tomto čísle jsou zahrnuty nahrávky pro studio Gottwaldov, pro Krátký film Praha, pro Ostravu a pro bratislavskou Kolibu⁴⁷.

Orchestrální hráči pracovali šest dnů v týdnu v ranních, odpoledních nebo večerních frekvencích. Večer se obvykle nahrávalo pro Krátký nebo animovaný film. Členové pravidelně

⁴⁵ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

⁴⁶ Hudbu složil Václav Trojan.

⁴⁷ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

účinkovali v Československém rozhlasu, dvakrát měsíčně se pořádaly veřejné koncerty a hráči museli být také k dispozici při nahrávání gramofonových desek. Každého půl roku měli hráči nárok na čtyřtýdenní dovolenou, kterou si orchestr vybíral naráz⁴⁸. Zvukař Jiří Zobač na práci v orchestru vzpomíná takto: „Přišel jsem vždy brzy ráno ještě před hudebníky, podíval jsem se na partituru, která se měla ten den natáčet, to už tam byli dva mikrofonisti a zřízenec orchestru – řekl jsem jim, kam zapojit mikrofony a udělal jsem zkoušku. Pak přišel dirigent, skladatel a hudebníci a domlouvali jsme, co budeme točit. Nejráději vzpomínám na Zdeňka Lišku. Když ještě bydlel ve Zlíně, přijížděl lůžkovým vozem a v něm a také v pokoji hotelu Evropa, kde vždycky bydlel, ještě dopisoval noty k filmové muzice. Komponoval v podstatě pořád. Při natáčení jedné muziky už v hlavě skládal něco dalšího. Dva rozepisovači – trumpetisti z orchestru Smetanova divadla – přes noc rozepsali partituru pro každý nástroj, takže ráno se rozdávaly doslova mokré na pulty. Se skladatelem jsem seděl v režii, technici založili příslušnou obrazovou smyčku do stroje, ta se hudebníkům promítla, dirigent si pasáž změřil stopkami, podle toho ji s orchestrem nazkoušel a pak jsme hudbu natočili.“⁴⁹

V osmdesátých letech nastal ve filmové hudbě zlom v podobě začátku využívání digitálních technologií. Potřeba živé hudby pro natáčení filmů se postupně snižovala a FISYO přicházelo o zakázky. Posléze byl Filmový symfonický orchestr v roce 1991 na základě rozhodnutí Filmového studia Barrandov zrušen. Z iniciativy Jiřího Kauderse, který do té doby ve FISYO působil jako kontrabasista, byla založena stejnojmenná soukromá společnost FISYO spol. s.r.o. Ve spolupráci s šéfdirigentem Štěpánem Koníčkem, který s orchestrem v této době dále spolupracoval, byl z členů orchestru v roce 1993 založen komorní soubor Barrandeum.⁵⁰ Tento soubor na evropských i amerických pódiiích živě doprovázel němý film Gustava Machatého *Erotikon* hudbou Jana Klusáka. Orchester jako první soukromé těleso zahajoval televizní festival Zlatá Praha, dále nahrál CD a provedl v Praze téměř sto divadelních představení muzikálu *Les Misérables*. Kromě studiové práce orchestr rozšířil své pole působení také o koncertní činnost po celé Evropě pod názvem Český symfonický orchestr. Největším oceněním orchestru se stala cena Akademie EMMY – Academy of TV Arts and Sciences za nahrávku hudby k filmu *Agent bez minulosti* (2002). V současné době společnost FISYO zajišťuje supervizi zvukových a obrazových nahrávek, půjčování hudebních nástrojů a orchestrálního vybavení, půjčování notového materiálu z vlastního i zahraničních archivů a zároveň funguje jako nakladatelství a vydavatelství.⁵¹

Současným ředitelem studia Ve Smečkách je Josef Pokluda, který ve FISYO působil od roku 1986 jako houslista. Poté, co byl orchestr v roce 1991 rozpuštěn a Barrandov nepotřeboval

⁴⁸ KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021, str. 16

⁴⁹ KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021, str. 17

⁵⁰ Český hudební slovník. Český hudební slovník - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: https://slovník.ceskyhudebnislovník.cz/component/mdictionary/?task=record.record_detail&id=2431

⁵¹ [online]. Dostupné z: <http://www.fisyo.cz/cz/frame.htm>

nahrávací studio, si ho vzal do pronájmu. Vzniklo těleso nazvané Filharmonici města Prahy, které dnes plní především zahraniční filmové zakázky. Filharmonici města Prahy natočili hudbu pro Davida Lynche, Romana Polanského nebo Pedra Almodóvara, studio navštívil dokonce i Tom Cruise se svou tehdejší manželkou Nicole Kidman při natáčení filmu *Mission: Impossible* v Praze.⁵² Z české produkce nahrál orchestr hudbu například k filmům *Akumulátor 1* (1993), *Báječná léta pod psa* (1997) nebo *Tmavomodrý svět* (2001)⁵³. Z původního studia FISYO je dnes ve Smečkách zachován pouze dirigentský pult a historické červené světlo s nápisem „Ticho“⁵⁴.

Obrázek 10 - Filmový symfonický orchestr pod plátnem ve studiu⁵⁵

⁵² KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021, str. 18

⁵³ [online]. Dostupné z: <https://www.kinobox.cz/osobnosti/65692-filharmonici-mesta-prahy>

⁵⁴ KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021, str. 18

⁵⁵ Fotografie ze soukromého archivu Antonína Polívky

2.2 Dirigenti Filmového symfonického orchestru

2.2.1 František Belfín

František Belfín se narodil 11.7.1923 v Klatovech a zemřel 25.2.1997 v Praze. Mezi lety 1934 a 1942 studoval na reálném gymnáziu v Brně, od roku 1939 do 1944 pak studoval skladbu a dirigování na konzervatoři pod vedením profesorů Viléma Petrželky a Antonína Balatky. V letech 1945-1946 dokončil svá studia na konzervatoři v Praze. Ještě během svých studií byl od roku 1943 na rok zaměstnán jako tympánista divadelního orchestru v Brně. Svou dirigentskou kariéru započal jako dirigent opery v Teplicích-Šanově, od roku 1945 do 1947 pak dirigoval v libereckém divadle. Z Liberce pokračoval do Plzně, kde strávil osm let jako dirigent v Divadle Josefa Kajetána Tyla v Plzni, od roku 1951 do 1955 byl šéfem plzeňské opery. Již jako zkušený dirigent pak roku 1955 konečně nastoupil do Filmového symfonického orchestru, kde působil až do roku 1983.⁵⁶

Jeho působení ve FISYO bylo skutečně velmi plodné. Ve funkci šéfdirigenta nahrál hudbu k 600 celovečerním filmům, více než 3000 krátkým filmům, filmovým a televizním seriálům, spartakiádním cvičením a československým expozicím na světových výstavách v Bruselu, Montrealu, Ósace a Moskvě⁵⁷. Zmíníme-li si za každý rok v období od roku 1967 do roku 1983 jeden z filmů, které František Belfín natočil, objevíme obrovské množství velmi dobře známých a stále populárních českých filmů – *Rozmarné léto* (1967), *Spalovač mrtvol* (1968), *Pan Tau jde do školy* (1969), „*Čtyři vraždy stačí, drahoušku*“ (1970), *Princ Bajaja* (1971), *6 medvědů s Cibulkou* (1972), *Kronika žhavého léta* (1973), *Jáchyme, hod' ho do stroje!* (1974), *Můj brácha má prima bráchu* (1975), „*Marečku, podejte mi pero!*“ (1976), *Jen ho nechte, ať se bojí* (1977), *Pod jezevčí skálou* (1978), *Zlatí úhoři* (1979), *Za trnkovým keřem* (1980), *Tajemství hradu v Karpatech* (1981), *Třetí princ* (1982), *Lucie, postrach ulice* (1983). Jako šéfdirigent ve FISYO působil až do svého odchodu do důchodu v roce 1983. V roce 1986 spolupracoval s Jaromilem Jirešem na životopisném filmu *Lev s bílou hřívou* o Leoši Janáčkovi. Působil jako odborný poradce a ujal se i taktovky.⁵⁸

Kromě dirigování a nahrávání filmové hudby byl František Belfín také skladatel. Podílel se hlavně na skladbě hudby pro středometrážní a animované filmy, ale zkomponoval hudbu také pro celovečerní filmy *Medvěd a strašidla* (1959), *Pět holek na krku* (1967), *Pohádky tisíce a jedné noci* (1974) nebo k seriálu *Malá zlá kouzelnice* (1980). František Belfín byl 6.11.1994

⁵⁶ František Belfín. [online]. Dostupné z: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=784

⁵⁷ BELFÍN František 11.7.1923-25.2.1997 – Personal. [online]. Dostupné z: http://biography.hiu.cas.cz/Personal/index.php/BELF%C3%8DN_Franti%C5%A1ek_11.7.1923-25.2.1997

⁵⁸ František Belfín – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/4995/frantisek-belfin>

oceněn Nadací Život umělce a INTERGRAM cenou Senior prix v roce 1994 za dlouholetou činnost v oblasti záznamu uměleckých výkonů.

2.2.2 Štěpán Koníček

Štěpán Koníček se narodil 7. března 1928 v Praze. Vystudoval hudební vědu a estetiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Od roku 1947 studoval dirigování ve třídě Karla Ančerla a skladbu u Pavla Bořkovce na AMU v Praze. Od roku 1951 byl rok hudebním režisérem Československého rozhlasu v Brně, poté působil jako asistent uměleckého ředitele v Symfonickém orchestru hlavního města Prahy FOK. Od roku 1952 byl Štěpán Koníček aktivní i jako skladatel, zvláště filmové a komorní hudby. Složil více než 300 doprovodů k českým, slovenským i zahraničním filmům, inscenacím a seriálům. Z českých filmů si můžeme jmenovat dokument *Klíč k hudbě* nebo krátkometrážní film *Lhář a Perlový náhrdelník*. První a poslední hudbu k velkometrážnímu českému filmu složil Koníček v roce 1984. Byl to film Antonína Kachlíka s názvem *Kouzelníkův návrat*. Od konce 60. let skládal hudbu převážně pro slovenské filmy. Hojně spolupracoval se slovenskými režiséry Dimitrijem Plichtou, Miroslavem Horňákem, Ludovítem Filanem, Andrejem Lettrichem, Jurajem Jakubiskem (*Zbehovia a pútníci*) a dalšími⁵⁹. Krátký animovaný protiválečný film *Munro* z roku 1961, ke kterému Koníček rovněž složil hudbu, dostal ocenění Oscar.

Do FISYO dr. Koníček nastoupil v roce 1956 jako dirigent, později ho řídil i jako šéfdirigent až do ukončení orchestru v roce 1991. Za svou kariéru dirigoval hudební doprovod k více než 3000 filmových děl, ať už se jednalo o dlouhé i krátké hrané filmy, dokumenty, loutkové a animované filmy nebo různé televizní projekty. Podobně jako František Belfín, i Štěpán Koníček má na svědomí bezpočet filmů, které dnes vnímáme jako českou filmovou klasiku. Patří mezi ně filmy *Hoří, má panenko* (1967), *Noc na Karlštejně* (1973), *Jak utopit dr. Mráčka and Konec vodníků v Čechách* (1974), *Vrchní, prchni* (1980), *Postřižiny* (1980), *Slavnosti sněženek* (1983), *Obecná škola* (1991), *Černí baroni* (1992) nebo *Akumulátor 1* (1994). Byla by škoda nezmínit hrané pohádky, které vznikaly pod jeho taktovkou, jako *Šíleně smutná princezna* (1968), *Tři oříšky pro Popelku* (1973) nebo *Honza málem králem* (1977).⁶⁰

I po rozpuštění FISYO v roce 1991 pokračoval Štěpán Koníček v nahrávání filmové hudby, spolupracoval například na kultovních filmech *Modrý Samet* a *Lost Highway* Davida Lynche,

⁵⁹ Štěpán Koníček - Kultura.cz. Prodej vstupenek online na Kultura.cz [online]. Copyright © 2023 Kultura.cz, s.r.o. [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <http://www.kultura.cz/profile/35952-stepan-konicek>

⁶⁰ Štěpán Koníček – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/5613/stepan-konicek>

Portrét dámy Jane Campion nebo *Devátá brána Romana Polanského*⁶¹. Štěpán Koníček obdržel v roce 1988 titul Zasloužilého umělce a v roce 1995 mu byla udělena cena Senior Prix. Zemřel 26. května 2006 ve věku sedmdesáti osmi let v Praze.

2.2.3. Mario Klemens

Mario Klemens se narodil 3. října 1936. Rodina žila v Chlumci nad Cidlinou, jeho otec byl knihtiskař a novinář a všichni měli kladný vztah k hudbě. Jeho babička měla v domě svou hudební školu, která čítala kolem čtyřiceti žáků. I rodiče Maria Klemense byli amatérskými hudebníky, a tak každý den zněla v domě hudba. Po maturitě v roce 1954 usiloval o přijetí na státní konzervatoř, nestihl ale přijímací zkoušky a odešel do Liberce studovat hudební školu s pedagogickým zaměřením. Na Pražskou konzervatoř přestoupil o dva roky později, v roce 1956, do třídy Václava Smetáčka. Po absolutoriu a vykonání vojenské služby nastoupil jako kulturní referent do Jedličkova ústavu v Liberci a vedl tam pěvecký sbor tvořený místními tělesně postiženými dětmi. V roce 1962 nastoupil ke studiu na pražské AMU. V roce 1966 zvítězil na mezinárodní soutěži v Besançonu.

Dirigentskou praxi získal v divadle J. K. Tyla v Plzni a také v tamějším rozhlasovém orchestru a amatérském orchestrálním sdružení západočeských učitelů. Od roku 1970 do roku 1972 působil ve Stáním souboru písní a tanců, kde se seznámil s Václavem Trojanem. V té době také začal spolupracovat s předními českými orchestry. Po dvou letech odešel do košické filharmonie, ale v roce 1976 se vrátil zpět do Prahy. Nastoupil na státní konzervatoř, kde vyučoval dirigování a orchestrální hru. Odtud už jeho cesta vedla do FISYO. Svoje léta ve FISYO popisuje jako „léta s taktovkou a stopkami v ruce“. Mario Klemens zde nahrál většinu hudby k filmům v osmdesátých letech, jednalo se přibližně o sto padesát snímků. V době počínajícího úpadku živě nahrávaného orchestru a úbytku zakázek pro FISYO se Klemens ujal také koncertního programu. Orchester pod jeho taktovkou hrál a často i premiéroval především soudobou hudbu.

Pod jeho taktovkou ve FISYO vznikla například hudba k filmům *Krakonoš a lyžníci* (1980), *Kukačka v temném lese* (1984), *Chobotnice z II. patra* (1986), *Báječná léta pod psa* (1997) nebo *Hurá na medvěda!* (2000). Dále můžeme zmínit pohádky *O statečném kováři* (1983), *Tři veteráni* (1983) nebo *O princezně Jasněnce a létajícím ševci* (1987).⁶² Po zániku FISYO Mario Klemens dále spolupracoval s nahrávacími společnostmi ze zahraničí, ale od roku 1990 už

⁶¹ [online]. Dostupné z: [1] <https://cesky.radio.cz/zemrel-dirigent-stepan-konicek-8491897>

⁶² Mario Klemens – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/person/2973/mario-klemens>

film nebyl jeho hlavním zaměstnáním a mezi lety 1990-1994 opět pedagogicky působil na Pražské konzervatoři.⁶³

Obrázek 11 - FISYO v Rudolfinu v roce 1965⁶⁴

⁶³ Mario Klemens (1936). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/klemens-mario-20150612-0>

⁶⁴ Fotografie ze soukromého archivu Antonína Polívky

2.3 Klarinetisté působící ve Filmovém symfonickém orchestru

2.3.1 Karel Kos

Karel Kos se narodil v Praze a vystudoval Pražskou konzervatoř. Ve studiích pokračoval na AMU v Praze pod pedagogickým vedením profesorů Artura Holase a Vladimíra Říhy. Členem FISYO se stal roku 1960 a zastával převážně pozici basklarinetisty. Karel Kos je nositelem titulu „Zasloužilý pracovník československé kinematografie.“⁶⁵

Obrázek 12 - FISYO, Karel Kos s basklarinetem⁶⁶

⁶⁵ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

⁶⁶ Fotografie ze soukromého archivu Antonína Polívky

2.3.2 Štěpán Koutník

Štěpán Koutník, narozený v Praze, je absolventem AMU v Praze. Ve FISYO působil jako první klarinetista od roku 1981 do roku 1986, kdy vyhrál konkurz na pozici sólo klarinetisty do Symfonického orchestru Českého rozhlasu v Praze. V roce 1984 založil Novákovo trio spolu s hobojistkou Gabrielou Krčkovou a fagotistou Vladimírem Lejčkem. Od roku 1990 působí jako pedagog na pražské AMU. V roce 2006 byl jmenován docentem.⁶⁷ Ve FISYO nahrál sólo klarinet například do pohádek *Třetí princ* (1983) nebo *S čerty nejsou žerty* (1985).

Na svou práci ve FISYO doc. Koutník vzpomíná v rozhovoru pro časopis Harmonie: „*Už během studia i po škole jsem byl zaměstnán ve Filmovém symfonickém orchestru. Byla to praxe k nezaplacení. Dostali jsme na pult noty, jednou se to zkusilo na obraz, pak přišla "červená" a hned se točilo. Ze školy jsem byl zvyklý stále cvičit, rozehrávat se. Tady bylo třeba vzít klarinet do pusy a hned všechno muselo jít – osmdesát lidí se nemůže zdržovat kvůli tomu, že to jednomu zrovna nehraje. Na zájezdech – na rozdíl od těch, co tohle neabsolvovali – od té doby netřím. Když totiž nemůžu zrovna cvičit, nikdo to nepozná.*“⁶⁸

2.3.3 Miroslav Krýsl

Miroslav Krýsl se narodil 20. února 1928 v Praze. Po prezenční službě ve Vojenské hudbě pražské posádky nastoupil v roce 1947 na Pražskou konzervatoř do klarinetové třídy Milana Kostohryze. Už v této době hrál s různými kavárenskými orchestry a od 1955 působil v orchestru Karla Vlacha. Odtud v roce 1957 přestoupil do FISYO, kde byl členem až do roku 1977. Ve FISYO bohatě uplatňoval své zkušenosti v improvizaci i ve hře z akordických značek. Nikdy se nepřestal věnovat jazzové hudbě, od roku 1967 průběžně hostoval v JOČR. V roce 1975 vzniklo z jeho iniciativy seskupení Saxtet, pro které Krýsl psal vlastní skladby (Davidův den, Malá Karolína...) a aranže. Po odchodu z FISYO se Miroslav Krýsl stal členem TOČR a JOČR a působil zde jako vedoucí saxofonové sekce.⁶⁹

⁶⁷ [online]. Copyright © AMU 2023 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.hamu.cz/cs/vse-o-fakulte/lide/5028-stepan-koutnik/>

⁶⁸ Jeden z klanu Koutníků. časopis Harmonie - klasická hudba, jazz a world music [online]. Copyright © 2023 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.casopisharmonie.cz/rozhovory/jeden-z-klanu-koutniku.html>

⁶⁹ Encyklopedie československého jazzu: Miroslav Krýsl. Encyklopedie československého jazzu [online]. Dostupné z: <https://bigbeatu.blogspot.com/2021/01/miroslav-krysl.html>

2.3.4 Vlastimil Mareš

Vlastimil Mareš se narodil ve Valticích a absolvoval Konzervatoř v Plzni ve třídě prof. Jiřího Hlaváče, již ve druhém ročníku se stal vítězem a laureátem mezinárodní soutěže Concertino Praga. Ve svých studiích pokračoval na AMU v Praze pod vedením prof. Milana Etlíka, kde absolvoval v roce 1980 a vzdělání ukončil postgraduálním studiem mezi lety 1983 a 1987. Od roku 1980 byl sóloklarinetistou FISYO až do roku 1985, kdy se stal prvním klarinetistou Symfonického orchestru hl. města Prahy FOK. Je také členem Pražského dechového kvinteta. Mezi lety 1981-84 vyučoval na konzervatoři v Plzni a od roku 1985 je pedagogem na AMU v Praze, kde se v roce 1993 stal docentem a roku 2002 byl tamtéž jmenován profesorem. První cenu si odnesl z mezinárodní soutěže K. Kurpinského v Polsku (1979), Národní soutěže ČHF (1980), Mezinárodní soutěže v Markneukirchenu (1981) a téhož roku také vyhrál Pražské jaro. Vlastimil Mareš se věnuje také dirigování, které soukromě studoval u Libora Peška.⁷⁰

2.3.5 Antonín Polívka

Narozen v Načeradci, absolvoval Pražskou konzervatoř v klarinetové třídě profesora Vladimíra Říhy a pod jeho vedením pokračoval ve studiích i na AMU v Praze. Po dokončení studií na Vojenské škole nastoupil do Armádního uměleckého sboru Víta Nejedlého. Dále byl zaměstnán v Karlovarském symfonickém orchestru a orchestru Hudebního divadla Karlín. Jako stálá výpomoc působil také v České filharmonii. Členem FISYO byl od roku 1965 do roku 1988, kdy začal vyučovat na Pražské konzervatoři.⁷¹ Celá verze životopisu je k nahlédnutí v příloze č. 1.

⁷⁰Mareš, Vlastimil, 1957-. [online]. Copyright ©1993 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: https://ipac.svkkl.cz/art-kl/cs/detail/?&idx=kl_us_auth*0210276

⁷¹ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

Obrázek 13 - Část dřevěné dechové sekce FISYO. První klarinet Antonín Polívka, druhý klarinet Čestmír Preclík, basklarinet Karel Kos⁷²

2.3.6 Čestmír Preclík

Čestmír Preclík, narozený v Mladé Vožici, absolvoval Pražskou konzervatoř pod vedením Artura Holase. Členem FISYO se stal roku 1943 a působil zde jako vedoucí klarinetové skupiny. Byl nositelem titulu „Vzorný pracovník československé kinematografie“⁷³. Jako první klarinetista hrál až do svého odchodu z FISYO v mnoha filmech, nahrával například sólo klarinet v pohádce *Princezna se zlatou hvězdou na čele* (1959) při představování šatů, které měly představovat „slunce za letního dne“. Nahrával také *Concertino Carla Maria von Webera*, které ve filmu *Smrt černého krále* (1971) hraje na klarinet Josef Kemr. V malých rolích hudebníka se objevil ve filmech *Lásky mezi kapkami deště* (1979), *Zločin v Modré hvězdě* (1973), *Tajemství velikého vypravěče* (1971), *Svatá hříšnice* (1970), *Nebeští jezdci* (1968), *Konec agenta W4C prostřednictvím psa pana Foustky* (1967), *Poslední růže od Casanovy* (1966), *Lov na mamuta* (1964) a *Zlaté kapradí* (1963).⁷⁴

⁷² Fotografie ze soukromého archivu Antonína Polívky

⁷³ Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983, nečíslováno.

⁷⁴ Čestmír Preclík - FDb.cz. Filmy, seriály, herci, recenze filmů - Filmová databáze online FDb.cz [online]. Copyright © 2003 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi/710903-cestmir-preclik.html>

2.3.7 Jiří Štengl

Jiří Štengl se narodil 7. 1. 1927 a vyrůstal v obci Křenek. Vystudoval střední vojenskou hudební školu a později nastoupil na Pražskou konzervatoř do třídy prof. Vladimíra Říhy, u něhož pokračoval ve studiích i na AMU v Praze. Ve FISYO působil jako první klarinetista do 80. let, kdy přestoupil do Symfonického orchestru Českého rozhlasu, kde působil jako sólo klarinetista do roku 1986, kdy musel svou činnost ze zdravotních důvodů ukončit.⁷⁵ Ve FISYO natočil sólo klarinet například ve filmu *Sňatky z rozumu* (1968) nebo k animovanému seriálu *Maxipes Fík* (1975). Působil jako komorní hráč v Pražském dechovém kvintetu. Mezi díla, která nahrál mimo FISYO patří „Kresby pro klarinet, lesní roh a klavír“ od Karla Reinera, „Vandrovali hudci – Balada pro soprán, klarinet, violu a klavír“ od Arnošta Košťála, „Suita pro čtyři klarinety Hudba k odpolední kávě“ od Ivo Jiráska, „Tři věty pro dechové kvinteto“ Pavla Blatného⁷⁶ nebo „Malá komorní hudba pro dechové kvinteto“, op. 27 Viktora Kalabise. Hrál také v Komorní harmonii pod vedením Libora Peška a premiéroval Koncert pro klarinet od Jana F. Fischera. Působil také jako pedagog na Pražské konzervatoři. Zemřel 13.1.2009.

⁷⁵ ČERNOHOUZOVÁ, Jana. SONÁTA PRO KLARINET A KLAVÍR VIKTORA KALABISE [online]. Praha, 2014 [cit. 2023-04-13]. Magisterská práce. AMU v Praze. Vedoucí práce prof. Jiří Hlaváč., str. 47

⁷⁶ Jiří Štengl – Všechna alba – Supraphonline.cz. Supraphonline.cz [online]. Copyright © 2023 SUPRAPHON a.s. [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.supraphonline.cz/umelec/15921-jiri-stengl>

2.4 Rozhovor – Antonín Polívka

Kdy jste nastoupil do FISYO? Jak v té době vypadala klarinetová skupina?

Do FISYO jsem nastoupil roku 1964. V té době byl vedoucím klarinetové skupiny Čestmír Preclík, který hrával také první klarinet. Tenkrát tam hráli klarinetisté Jiří Štengl, Karel Kos a Miroslav Krýsl. Každý z hráčů měl svojí funkci – Karel Kos hrával na basklarinet, Miroslav Krýsl byl patřičně hrdý na to, že dokázal číst akordové značky a byl schopný z nich na místě výborně improvizovat, a já jsem nastoupil na pozici tzv. „létajícího“ klarinetisty. Musel jsem zkrátka hrát, co bylo zrovna potřeba – ať už to byl první nebo druhý klarinet, basklarinet, es klarinet a podobně. Později jsem přešel na pozici prvního klarinetu. Později v orchestru působili klarinetisté Miloš Bydžovský, Jaroslav Hustoles a od roku 1980 také Vlastimil Mareš. Právě Vlastimil Mareš vystřídal po odchodu Miroslava Krýsla a hned se stal takovým klenotem orchestru. Skladatelé z něj byli přímo nadšení a chtěli, aby jejich klarinetová sóla nahrával právě on. Uměl skvěle improvizovat ze značek a měl nádherný tón.

Jak vypadala běžná praxe v orchestru?

Vzhledem k tomu, že se noty většinou dopisovaly na poslední chvíli pozdě do noci, museli jsme většinou hrát z listu. Koneckonců, hra z listu byla jedna z podmínek pro úspěšné vykonání konkurzu. Kromě hry z listu jsme u konkurzu hráli několik partů světového i českého repertoáru, ale například Prodanou nevěstu, která je součástí většiny konkurzů do českých orchestrů, jsme u konkurzu hrát nemuseli. Na práci ve FISYO mám velmi hezké vzpomínky. I když jsme se na nahrávání neměli šanci připravit, nikdy jsme v práci neměli nějakou krizi nebo dusno. Pomáhal tomu určitě i pocit, že ačkoli hrajeme po krátkém nazkoušení téměř z listu, byla vždy možnost nepovedenou pasáž přetočit. Bez pódiového stresu, kdy máte jen jeden platný pokus, se hraje o poznání lépe. Koncertně jsme také někdy hráli ale nebývala to filmová hudba, spíše jsme hráli skladby soudobých skladatelů. A celkově bylo to velmi atraktivní povolání – člověk hrál každý den něco jiného a mohl se tak těšit na novou hudbu, nové výzvy. Natáčelo se vždy dopoledne od 8 do 13 hodin, případně byla ještě odpolední frekvence od 14 do 18 hodin. Jelikož plat nebyl zrovna vysoký, měli jsme možnost si za sebe zaplatit výpomoc a zahrát si také někde jinde. Dirigenta vždy zajímalo jen to, koho za sebe pošleme, jinak se moc nevyptával. Ke spokojenosti všech stran chodili většinou na výpomoc hráči z České filharmonie, SOČRU nebo tehdejšího Smetanova divadla (Státní opery). A vždycky jsme alespoň tušili, co nás další den čeká – dostali jsme týdenní rozpis, které nástroje jsou zrovna objednané a také jsme věděli, který skladatel ten den dorazí.

Kdo všechno byl tedy kromě skladatele přítomný při natáčení?

Při natáčení byl vždy přítomný filmový režisér, hudební a zvukový režisér a hudební skladatel. Hudba se nahrávala vždycky jako poslední složka filmu ve chvíli, kdy byl snímek už upravený do finální podoby. Orchester seděl zády pod plátnem, dirigent se tedy při nahrávání díval přímo na plátno a snažil se jednotlivé hudební úseky dokonale propojit s aktuálním děním ve filmu. Bylo to hodně o citu a preciznosti dirigenta, vynikali v tom především František Belfín, Štěpán Koníček a Mario Klemens. Ti uměli s neuvěřitelnou přesností přizpůsobit hudbu tempově i agogicky, aby do přesně obrazu pasovala a dokonale dokreslovala děj. Hudba se nahrávala na pásky, které se pak rozstříhaly a zase slepovaly dohromady do konečné podoby. Když se nám něco nedařilo natočit, většinou nám pan Belfín řekl, ať se otočíme a podíváme se, k čemu to vlastně hrajeme. Na rozdíl od dnešní digitální doby, kdy se hudba nahrává dopředu a následně až ve studiu dodává do filmu, to tedy byla i pro jednotlivé instrumentalisty velmi inspirativní práce. Mohli jsme se takto úzce spolupodílet na tvorbě nového díla, bylo to velmi zajímavé. Úzce jsme spolupracovali i s konkrétními skladateli, kteří mívali přesnou představu o zvuku a nebáli se ozvat, když se jim něco nelíbilo. U klarinetů naštěstí většinou nebyl problém, ale běžně se stávalo, že jsme museli hudbu přetáčet, protože se skladatelovi nelíbil tón některého hráče. Velmi konkrétní představu měl vždy Jiří Srnka a přísný byl také například Václav Trojan, jehož hudba bývala i hráčsky náročná.

Měl jste svého oblíbeného hudebního skladatele?

Vždycky jsem se nejvíc těšil na nahrávání, když se objevila jména Zdeněk Liška, Jiří Srnka nebo Václav Trojan. To bylo vždycky nejkrásnější symfonické hraní, zároveň to bylo také často to nejnáročnější. Když přišli skladatelé jako byl Karel Svoboda nebo Petr Hapka, bylo zase jasné, že bude potřeba hrát ze značek a musel tam sedět klarinetista, který to uměl. Ve studiu FISYO se tenkrát nahrávala drtivá většina české hudby k filmu, ať už ji nahrával Filmový symfonický orchestr nebo jiná uskupení, například Orchester Karla Krautgartnera (Kdyby tisíc klarinetů), Orchester Ladislava Štáidla (ve spolupráci s FISYEM *Tři oříšky pro Popelku*) nebo třeba Orchester Karla Vlacha. Zkrátka téměř vše, co přišlo z Barrandova, mělo pak nějakým způsobem na starosti studio FISYO, ať už to bylo nahrávání s orchestrem nebo s jeho částí. Byla to tedy práce inspirativní ze všech stran. Co se týká členů orchestru FISYO, pro mnoho úspěšných hráčů to byla taková „přestupní stanice“. Orchestrem prošli kromě již zmíněného klarinetisty Vlastimila Mareše například trumpetisté Miroslav Kejmar, Antonín Pecha nebo Jiří Šedivý, kteří kariéru pokračovali dál do ještě prestižnějších orchestrů.

Ve kterých filmech je možné Vás zaslechnout na prvním klarinetu? Máte nějaké další oblíbené filmy, kde hraje klarinet výraznější roli?

První klarinet jsem nahrával například do filmu *Ostře sledované vlaky* nebo *Poslední růže od Casanovy*, tam je moc krásná orchestrální předehra. Dál jsem hrál první klarinet ve filmu *Smrt černého krále* – i když Concertino Carla Maria von Webera tam tenkrát natočil Čestmír Preclík. První klarinet jsem nahrával také do seriálu *Hříšní lidé města pražského* nebo do filmu *Záhada hlavolamu*, k tomu byla také moc hezká hudba. Nahrávali jsme to tenkrát ve čtyřech klarinetech. Další krásné filmy s klarinetem jsou třeba *Nebeští jezdci* (1968), *Žert* (1969), *F. L. Věk* (1970), *Pan Tau* (1988) nebo seriály *Byl jednou jeden dům* (1975) a *Cirkus Humberto* (1988). Stane se mi, že koukám na film a dokážu říct, kdo z klarinetistů ho zrovna ve FISYO natáčel. Třeba ve filmu *Sňatky z rozumu*, to je typický Jirka Štengl. On hrál takovým typicky ostrým způsobem nasazení, že ho poznám zkrátka vždycky. Krásná je také hudba Václava Trojana k filmu *Bajaja* režiséra Jiřího Trnky z roku 1950, k tomu ale nahrávala hudbu ještě ta generace přede mnou. Co se týká mé herecké kariéry, jednou jsem se objevil v malé roli s dechovkou i před kamerou, a to ve filmu *Tři chlapi v chalupě*, herecky jsem se na filmech ale jinak nepodílel.

Obrázek 14 - Antonín Polívka na prvním klarinetu ve FISYO

Závěr

V první části mé diplomové práce je zpracován výběr z historie české filmové hudby od filmových počátků, tedy od němého filmu, s přihlédnutím na funkci a využití klarinetu. Na plátně se klarinet objevuje hned v prvním českém zvukovém filmu *Tonka Šibenice*, kde na něj hraje lidové písně starý pasáček koz. V období filmové hudby od roku 1945 se ve své práci zaměřuji především na autory filmové hudby Jiřího Srnku, Zdeňka Lišku a Jiřího Šusta. Ve filmové pohádce *Dařbuján a Pandrhola* a také a hrabalovské komedii *Slavnosti sněženek* je klarinet opět zasazen do vesnického prostředí, objevuje se pochopitelně i vesnická dechovka. Z rozebíraných filmů má klarinet zdaleka největší roli ve filmu *Smrt černého krále*, ve kterém ztvárnil roli klarinetisty France Fabiána Josef Kemr a zvuk klarinetu doprovází celý film diegeticky i v podkresovém hudebním doprovodu mimo plátno. V českých filmech se objevili i jazzoví průkopníci, klarinetisté a saxofonisté, Karel Krautgartner a Ferdinand Havlík, které mimo jiné pojí také společné účinkování v muzikálovém filmu *Kdyby tisíc klarinetů*. Oba hudebníci společně se svými orchestry natočili hudbu pro mnoho filmů a v řadě z nich i vystupovali, Ferdinand Havlík se několikrát objevil před kamerou i v nehudebních rolích. Velkou pomocí při zpracování této části mé diplomové práce byla velmi detailně zpracovaná kniha Antonína Matznera a Jiřího Pilky „Česká filmová hudba“ a internetový portál Národního filmového archivu o českém filmu „Filmový přehled“.

Druhá část mé práce je věnována Filmovému symfonickému orchestru, který od roku 1943 až do svého zániku v roce 1991 nahrál hudbu k více než 5000 filmům. Kromě historie FISYO má práce obsahuje také medailonky tří nejznámějších dirigentů orchestru a také sedmi klarinetistů, kteří v orchestru působili. Poslední podkapitola je věnována rozhovoru s Antonínem Polívkou, který ve FISYO působil více než dvacet let. V rozhovoru vzpomíná mimo jiné na členy klarinetové skupiny, jednotlivé funkce hráčů a na způsob práce při nahrávání filmové hudby.

V první části mé práce jde tedy především o nastínění funkce klarinetu ve vybraných klarinetových filmových momentech a představení výrazných klarinetových osobností ve českém filmu. Zaměřuji se především na starší českou filmovou tvorbu. Každý, kdo by se pokusil o zpracování práce o klarinetu v české filmové hudbě, by měl na výběr z obrovského počtu snímků a jistě by našel i jiné filmy, kde má klarinet stěžejní nebo alespoň důležitou funkci. Vzhledem k tomu, že přímo k tématu klarinetu v české filmové hudbě není vydaná žádná publikace, je samotné vyhledávání klarinetu ve filmech velmi komplikované. Na druhou je to vděčné téma, které díky své obsáhlosti není touto prací zdaleka vyčerpáno. Pro další výzkum by bylo jistě zajímavé srovnat širší okruh skladatelů a jejich klarinetových prací, a především dohledání partitur k filmům a porovnání notového materiálu a koncertních verzí. V neposlední řadě se nabízí také časové i žánrové srovnání české a světové filmové hudby.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- DUŠEK, Jan. Hudba v českém hraném filmu, 2011. V Praze: Triga pro Akademii múzických umění v Praze, 2011. ISBN 978-80-904506-3-9
- MATZNER, Antonín a PILKA, Jiří. *Česká filmová hudba*. 2002. V Praze: Dauphin, 2002.
- PILKA, Jiří. Jiří Srnka a jižní Čechy, 1988. Jihočeské nakladatelství, 1988. Edice Postavy jihočeské kulturní minulosti.

Prameny

KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. Historie filmové hudby. Časopis Právo. 18.6.2021

Filmový symfonický orchestr 1943/83, brožura. Praha: Filmové studio Barrandov, 1983

[online]. Copyright © AMU 2023 [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.hamu.cz/cs/vse-o-fakulte/lide/5028-stepan-koutnik/>

[online]. Dostupné z: [1] <https://cesky.radio.cz/zemrel-dirigent-stepan-konicek-8491897>

[online]. Dostupné z: <http://www.fisyo.cz/cz/frame.htm>

[online]. Dostupné z: <https://www.kinobox.cz/osobnosti/65692-filharmonici-mesta-prahy>

BELFÍN František 11.7.1923-25.2.1997 – Personal. [online].

Český hudební slovník. Český hudební slovník - Úvodní stránka [online]. Copyright © [cit. 26.04.2023].

Čestmír Preclík - FDb.cz. Filmy, seriály, herci, recenze filmů - Filmová databáze online FDb.cz [online].

Encyklopedie československého jazzu: Miroslav Krýsl. Encyklopedie československého jazzu [online].

Ferdinand Havlík – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

František Belfín – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

František Belfín. [online].

Historie orchestru | Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK. Symfonický orchestr hlavního města Prahy FOK [online]. Copyright © 2023 FOK

Jeden z klanu Koutníků. časopis Harmonie - klasická hudba, jazz a world music [online].

Jiří Srnka | Informace o Českém rozhlase. Informace o Českém rozhlase [online]. Copyright © 1997

Jiří Štengl – Všechna alba – Supraphonline.cz. Supraphonline.cz [online]. Copyright © 2023 SUPRAPHON a.s. [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <https://www.supraphonline.cz/umelec/15921-jiri-stengl>

Jiří Šust - Kultura.cz. Prodej vstupenek online na Kultura.cz [online]. Copyright © 2023 Kultura.cz, s.r.o. [cit. 26.04.2023]. Dostupné z: <http://www.kultura.cz/profile/24376-jiri-sust>

KAREL KRAUTGARTNER – 100. VÝROČÍ NAROZENÍ – SUPRAPHON.cz. SUPRAPHON.cz [online]. Copyright © 2023 SUPRAPHON

Karel Krautgartner — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize

Kdyby tisíc klarinetů (1964) – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]. Copyright ©

Mareš, Vlastimil, 1957-. [online]. Copyright ©1993

Mario Klemens – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

Mario Klemens (1936). Redirecting to <https://www.pametnaroda.cz/cs> [online].

Orchestr Ferdinanda Havlíka – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

Orchestr Karla Krautgartnera – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

Smrt černého krále (1971) – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

Štěpán Koníček – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online].

Štěpán Koníček - Kultura.cz. Prodej vstupenek online na Kultura.cz [online]. Copyright © 2023 Kultura.cz, s.r.o.

Václav Trojan | Informace o Českém rozhlasu. Informace o Českém rozhlasu [online]

Zdeněk Liška – Filmový přehled. Redirecting to <https://www.filmovyprehled.cz/cs> [online]

Zdeněk Liška — Lidé — Česká televize. Česká televize [online]. Copyright © Česká televize

Seznam filmů

Tonka Šibenice [film]. Režie: Karel ANTON. Československo, 1930, Elekta.

Dařbuján a Pandrhola [film]. Režie Martin Frič. Československo, 1959, Filmové studio Barrandov.

Jiný vzduch [film]. Režie Martin FRIČ. Československo, Ufa, 1939. Hudba: Julius Kalaš

Kdyby tisíc klarinetů [film]. Režie Ján Roháč, Vladimír Svitáček. Československo, 1964, Filmové studio Barrandov.

Ošklivá slečna [film]. Režie Miroslav Hubáček. Československo, 1959, Filmové studio Barrandov.

Pudr a benzin [film]. Režie Jindřich Honzl. Československo, 1931, Gaumont.

Slavnosti sněženek [film]. Režie Jiří MENZEL. Československo, 1983, Filmové studio Barrandov.

Smrt černého krále [film]. Režie Jiří Sequens. Československo, 1971, Filmové studio Barrandov.

Vy neznáte Alberta? [film]. Režie Čeněk ŠLÉGL. Československo, 1940, Zdar.

Příloha 1 Životopis Antonína Polívky

Antonín Polívka se narodil v Načeradci nedaleko od Blaníku. Vyrůstal v rodině mlynáře a jako malý začal hrát na trumpetu. Jeho otec, byť sám nebyl muzikant, měl hudbu velmi rád. Když se rozhodovali, jestli pořídí do mlýna secí stroj nebo gramofon, vyhrál na přání maminky gramofon. Otec pak koupil gramofonovou desku s písněmi R. A. Dvorského, naučil se je hrát na housle a děti přitom seděly na pytlích s moukou a tatínka doprovázely zpěvem. Za války jezdil do mlýna pro mouku flétnista z Národního divadla, který malého Antonína slyšel zpívat a hrát, a doporučil rodičům, aby ho dali na studia na konzervatoř. Když se byla maminka ptát vídeňského krejčího, co vlastně ta muzika obnáší, řekl jí, že je to taková „veselá bída“. Nicméně Antonín začal dojíždět na konzultace za profesorem Jaroslavem Kolářem, složil přijímací zkoušky a nastoupil na Pražskou konzervatoř studovat trubku. Hraní na trumpetu ho bavilo, ale měl problémy s docházkou a zanedlouho musel studium na konzervatoři ukončit.

Díky doporučujícímu dopisu profesora Paříka byl přijat do Vojenské hudební školy v Karlíně, kde chtěl pokračovat v hraní na trubku. Jeho tehdejší profesor Přeučil mu ale řekl, že nemá v hru na trubku nátlakové předpoklady a doporučil mu přechod na jiný nástroj. Po krátkém vybírání si Antonín Polívka vzpomněl na pochod „Šohaj“ a klarinetové vyhrávky v něm, a bylo jasno. V roce 1948 nastoupil na Vojenskou školu k Ferdinandovi Kaiserovi a začal hrát na klarinet. Hra na klarinet ho ohromně bavila a v roce 1951 dokončil studium na Vojenské škole s výbornými výsledky. Po studiích nastoupil do Armádního uměleckého sboru Víta Nejedlého, odkud v roce 1955 odešel na rok do Karlovarského symfonického orchestru. Hraní na kolonádách a s tím spjatá hra z listu a běžná potřeba transpozice ho dobře vycvičila pro budoucí hraní ve FISYO. V roce 1956 vykonal konkurz do Orchestru Karlínského divadla. V té době přišla možnost studovat školu při zaměstnání a Antonín Polívka se vrátil na Pražskou konzervatoř, tentokrát do třídy profesora Vladimíra Říhy. Na studium v jeho třídě Antonín Polívka vzpomíná s láskou a po absolutoriu na konzervatoři vystudoval v Řihově třídě i AMU v Praze. AMU absolvoval koncertem 27.4.1970, kdy měl na programu Concertino Carla Maria von Webera, Sonatinu pro klarinet a klavír Bohuslava Martinů, trio pro soprán, klarinet a klavír od Franze Schuberta, které předvedl s Janou Jonášovou a doc. Zorkou Zichovou a kvintet pro klarinet W. A. Mozarta, který zahrál s Panochovo kvartetem. V roce 1965 splnil konkurz do Filmového symfonického orchestru a mezi lety 1968-1969 byl stálou výpomocí především na příbuzné nástroji v České filharmonii. Kvůli zdravotním problémům musel přestat hrát na klarinet a jen díky rok trvajícím rehabilitacím se dokázal vrátit do běžné hráčské formy.

Ve FISYO působil nejdříve jako „létající“ klarinetista, tedy hrál klarinety i příbuzné nástroje, později přešel na pozici prvního klarinetisty. První klarinet si zahrál například ve filmech

Poslední růže od Casanovy, Ostře sledované vlaky nebo Smrt černého krále (kromě Weberova Concertina, které hraje Čestmír Preclík). V letech 1988-1998 vyučoval na Pražské konzervatoři, od roku 1970 až do covidové éry vyučoval v ZUŠ Biskupská. Jeho studenty byli například Tomáš a Aleš Hustošovi, Miloš Bydžovský ml. nebo Felix Slováček ml.

Obrázek 15 Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého

Obrázek 16 Plakát k absolventskému koncertu Antonína Polívky

AMU Varhanní sál Domu umělců
Pondělí 27. dubna 1970 v 19.30 hodin
Absolventský klarinetový koncert
Antonín POLÍVKA
absolvent
prof. VL. ŘÍHY
doc. Zorka Zichová - klavír
Spoluúčinkují: JANA JONÁŠOVÁ - soprán, PANOCHOVO KVARTETO j. h.
Na pořadu: Weber - Schubert - Martinů - Mozart

ST 12 - 1150-70 - Ko

Obrázek 17 Sekce dřevěných dechových nástrojů FISYO, Antonín Polívka 1. klarinet

